

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

SZERKESZTI

MAGYARY ZOLTÁN

- Magyarország talajerő mérlege CSIKY JÁNOS
- A belvízkérdés az orosházi járás-
ban BARANYAI KÁLMÁN
- Vízjogi törvényjavaslat a német-
birodalmi egységes jogalkotás-
ban BARTMANN MIKLÓS
- Tudomány és élet

Üzemek használatbavétele a honvédelmi törvény alapján
(*Magyarosy Ferenc*).

Könyvszemle

Benárd Aurél és Karcsay Sándor: A német közszolgálati jog
(*Thoma Zsolt*).

K I A D J A A

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET

B U D A P E S T

1 9 4 3

Egyes szám, ára 1.— P

KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNY

MEGJELENIK ÉVENKINT TIZSZER.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL: MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET, BUDAPEST, IV., PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1. I. EMELET, 116. SZ. — TELEFON: 184—623.

TARTALOM

Magyarország talajerő mérlege	CSIKY JÁNOS	57
A belvízkérdés az orosházi járásban	BARANYAI KÁLMÁN	60
Vízjogi törvényjavaslat a németbirodalmi egységes jogalkotásban	BARTMANN MIKLÓS	78
Tudomány és élet		85
Üzemek használatba vétele a honvédelmi törvény alapján (<i>Magyarosy Ferenc</i>).		
Könyvszemle		88
Benárd Aurél és Karcsey Sándor: A német közszolgálati jog (<i>Thoma Zsolt</i>).		

E szám munkatársai:

Csiky János dr. agr., agrokémikus — *Baranyai Kálmán*, joghallgató — *Bartmann Miklós ny.* miniszteri tanácsos — *Magyarosy Ferenc dr.* kir. kincstári főügyész helyettes — *Thoma Zsolt dr.* egyetemi fogalmazó.

A Közigazgatástudomány évi előfizetési ára 10 pengő. Jogi személyek, könyvtárak, intézetek részére évi 24 pengő. Az előfizetési ár félévi részletekben is fizethető. Póstatakarékpénztári csekkszámja száma: 36.111.

FELELŐS KIADÓ: MAGYARY ZOLTÁN.

DUNÁNTÚL PÉCSI EGYETEMI KÖNYVKIADÓ ÉS NYOMDA R.-T. PÉCSETT.

A nyomdáért felelős: Mészáros József igazgató.

MAGYARORSZÁG TALAJERŐ MÉRLEGE.

A Magyar Gazdaságkutató Intézet kiadványai között (21. sz. különkiadvány, Bpest, 1942.) nemrégiben jelent meg *Farkas Árpád* kolozsvári gazdasági főiskolai tanár munkája a fenti címen. E dolgozat megjelenése jó alkalom arra, hogy e kérdésre ne csak a mezőgazdasági szakkörök, hanem a közigazgatás tudományos és gyakorlati szakértőinek figyelme is, — a kérdés fontosságához illő mértékben, — ráterelődjék.

Országos talajerőmérlegünk kérdése ugyanis nemcsak elszigetelt mezőgazdasági szakkérdés, hanem azt mondhatnám, inkább tartozik a közigazgatásra, mint a talajjavítás, talajerőfenntartás és növénytermesztés szakértőire.

Az ország talajerőmérlegének éppen olyan jelentősége van az országos energia-gazdálkodásban, illetve a rendelkezésre álló energiaforrások számbavételénél, mint a rendelkezésre álló vizierők, bányakincsek és egyéb energiaforrások felmérésének és nyilvántartásának. Helyesebben, *hazánkban nem éppen olyan, hanem még nagyobb*, mert országunk agrárország. Még belátható ideig a külfölddel szemben való gazdagságunkat elsősorban agrártermékeink mennyisége és értéke fogja megszabni s így minden joggal mondhatjuk azt, hogy *első és legfontosabb energiaforrásunk egyelőre termőföldünk*.

Az országos talajerőmérleg nem egyéb, mint *termőföldünk energiamérlege*.

Igaz, hogy a termőföld energiakészletét, amelyet pedig természeti tényezők egész sora szab meg, eddigi ismereteink szerint csak a három legfontosabb növényi tápláló anyag: a *nitrogén*, *foszfor* és a *káli* készlet alapján ítélnéljük meg. A termőföld e három tápláló elemben való gazdagsága azonban a termékenység oly fontos sine qua non-jának bizonyult az utolsó 60—70 év kísérleti adatai és gyakorlati tapasztalatai során, hogy jelentőségüket alig lehet kellőképpen hangsúlyozni. Közgazdasági és mezőgazdasági szakértelemmel bíró történészek ókori birodalmak pusztulását, közép- és újkori államok bukását és népvándorlásokat vezetnek vissza a talaj termőerejének nagyobb mérvű csökkenésére. Ma már tudjuk, hogy a talaj termőerejének ily katasztrófális csökkenése elsősorban a benne *növény számára felvehető alakban jelenlévő foszfor, káli és nitrogén* és a szerves anyagok el-málásából és átalakulásából keletkező *televény*, vagy *humusz*, végül — a nedves éghajlat alatt — a *mész* megfogyatkozására vezethető vissza. A humusz pótlásának szükségességét már ősidők óta felismerték és — habár többnyire hiányosan — istállótrágyázás alakjában már ezer esztendő előtt is figyelmet fordítottak a pótlására. Ma már minden gazda tudja, hogy istálló-, vagy ezt pótló, más szerves anyagokkal való trágyázás nélkül rendszeres növénytermesztést ugyanazon a talajon huzamosan folytatni nem

lehet. A mész megfogyatkozásának jelentősége *ilyen értelemben inkább* a nedves éghajlatu országokat érdekli s ezért itt e kérdést nem is ismertetem.

Csak *Liebig* hírneves mezőgazdasági vegyész felfedezései, tehát a múlt század közepe óta tudunk a foszfor, nitrogén és káli pótlásának nagy jelentőségéről a talaj termékenységére nézve. — *Liebig* tanai a köztudatba és a gyakorlatba csak a múlt század legvégén mentek át.

A foszfor, káli és nitrogén szakszerű módon való pótlása olyan talajokban, melyekben e három táplálóanyag a növény számára hozzáférhető alakban megfogyatkozott, hazai talajokon végzett legújabb kísérleti eredményeink szerint különböző gazdasági növényeinknél 50—170 % -os termésemelkedéseket idéz elő. Talán nem is szükséges ennek megállapítása után tovább fejtegetni, *mit jelent a talaj termékenységének elbírálására nézve* — akármilyen sok más tényező is befolyásolja még azt — *pusztán csak a nitrogén, foszfor és káli gazdagság nyilvántartása.*

Amint az már a eddig kifejtettekből is kitűnik, a növénytermesztés állandóan fogyasztja a talaj e három fontos táplálóanyagát azáltal, hogy a növény testét e tápláló elemekből építi fel, a talajból használva fel erre azokat. A terméseket learatva és elszállítva jelentős mennyiségeket viszünk el tehát a talajból. *Ennek mennyisége a mérleg egyik oldalán a teher.* A képzett, gondos és előrelátó gazda ezután pótolni igyekszik a talajból így felhasznált mennyiséget és *istállótrágya és más szerves trágyák alakjában, melyek e három táplálóanyagot is tartalmazzák, — valamint műtrágyákban, melyeket e három növényi táplálóanyag megfelelő nyersanyagokból való koncentráció útján nyernek, — ezeket a táplálóanyagokat a talajba visszajuttatja. Az így visszapótolt mennyiség áll az előbbivel szemben a mérleg másik oldalán.* Ha a tápanyag felhasználás nagyobb, mint a visszapótlás, a *mérleg passzív, a talaj termékenysége csökken, —* ha a visszapótlás nagyobb mint a felhasználás, a *mérleg aktív, — a termések fokozódnak, legalább is bizonyos határig, míg azt más termelési tényezők megengedik.* Mindenesetre azonban a mérleg egyensúlya, vagy aktivitása esetén *potenciálisan képessé tesszük a talajt a maximális termések meghozására, amelyeket más termelési tényezők: az időjárás stb. szabnak meg.* A mérleg elkészítésénél újabb talajtani ismereteink alapján már figyelembe vehetjük a mérleg évről-évre való nyilvántartásának megkezdésekor meglévő növény számára a talajban hozzáférhető nitrogén, foszfor és káli készletet is, valamint a talaj növények számára hozzá nem férhető „nyers” táplálóanyag készletéből évről-évre „feltáródó”, vagyis a növény számára hozzáférhetővé váló mennyiségét is.

Nyilvánvaló tehát az eddigi kifejtettekből, hogy joggal tekintjük az országos viszonylatban elkészített táplálóanyagfogyasztás és visszapótlás mérlegét az országos energiagazdálkodási nyilvántartás egy részének s világos az is, hogyha a *mérleg passzív, ez talajunk termő erejének csökkentését, legfontosabb alap-energiaforrásunk lerombolását jelenti.*

Az első nagyobb szabású országos táplálóanyag (mérleget Zucker* állította össze és már ő kimutatta, hogy az általa vizsgált 4 év (1952—56) átlagában országos táplálóanyag mérlegünk erősen passzív volt. Farkas legújabb munkája még a Zucker által kimutatott hiányt is jóval meghaladó passzivitás kimutatásával zárja le mérlegét és kimutatja, hogy 1926-tól 1958-ig mérlegünk minden évben hiányt mutat, sőt azt is, hogy a hiány folyton emelkedő.

Zucker és Farkas adatai egymástól erősen eltérnek s ez eltérés oka állítja e téren az első nagyon fontos feladat elé a közgazgatást.

Az évente országosan termelt istállótrágya mennyiségét, — még inkább azonban az annak kezelésénél előálló veszteségeket mindaddig, míg az előállított istállótrágyamennyiség valóban a talajba kerül — jelenlegi statisztikai adataink, alapján akár csak hozzávetőleges pontossággal is megállapítani szinte lehetetlen. Pedig a mi viszonyaink között elenyészően csekély műtrágyafogyasztásunk mellett ez a legszámottevőbb mennyiség a mérleg aktív oldalán. De ezenkívül még számos más, a mérleg pontosabb felállításához szükséges fontos adat sincs birtokunkban. Az első közgazgatási feladat tehát e fontos energiaforrásunk legalább hozzávetőlegesen pontos nyilvántartásához szükséges különleges adatgyűjtés megszervezése volna.

Az ezután már kielégítő pontossággal felállítható és vezethető országos táplálóanyag-, vagy talajerő-mérleg adatai alapján intézményesen, sőt törvényesen kellene gondoskodni arról, hogy mielőbb minél közelebb jussunk a mérleg egyensúlyához, mert különben legfontosabb energiaforrásunkkal rablógazdálkodást üzünk úgy, hogy ez végeredményében nemzeti katasztrófára vezethet. A közgazgatás másik, és pedig legfontosabb feladata tehát a talajerő fenntartásának megszervezése és állandó biztosítása.

Farkas és Zucker adatai, bármennyire eltérnek is egymástól, nem hagynak kétséget aziránt, hogy a mérleg súlyosan passzív, sőt Farkas adataiból biztosan megállapítható az is, hogy 1926. év óta a mérleg passzivitása folytonosan fokozódik. Ezeket a tényeket a mezőgazdasági szakkörök régóta ismerik, illetve sejtik és gyakran felhívták már rá a figyelmet. Zucker és Farkas úttörő munkái nyomán most már számszerű becslések nyújtanak világosabb képet a súlyos helyzetről. A közgazgatás és törvényhozás nagy nemzeti feladata volna annak megszervezése, hogy a hozzávetőleges becslések megbízható adatokká alakulhassanak át, majd pedig törvényes intézkedések gondoskodjanak termelőtalajunk védelméről ugyanúgy, ahogyan az erdőállományunkkal, vagy számos más energiaforrásunkkal való rablógazdálkodást törvényes intézkedések akadályozzák.

CSIKI JÁNOS.

* Az Orsz. Mezőgazdasági Kamara talajtani intézetének kiadványai 26. sz. 1958.

A BELVIZKÉRDÉS AZ OROSHÁZI JÁRÁSBAN.

Mióta Széchenyi a vízszabályozást nemzeti ügyvé tette, ez a kérdés állandóan foglalkoztatja nemzetgazdáinkat és mérnökeinket. Igen sok és értékes eredményt értek el: hajózható folyóinkat szabályozták, ártereket létesítettek s a legutóbbi években: Kárpátalján víztárolókat építenek. Az Alföld csatornázása azonban, mely szervesen hozzátartozik Széchenyi programjához, még ma sincs teljesen megoldva.

Az Alföld jórészen a belvizek rendezése is még hiányos s hogy ennek a hiánynak milyen következményei lehetnek, azt az utóbbi három tavaszon meg-megújuló szomorú hír mutatja: mind több és több szántóföld kerül víz alá. Egyik legsúlyosabb károsult Orosháza volt. Éppen ezért választottam vizsgálódásaim tárgyául az orosházi járást. Annak, hogy egy járást választottam tanulmányom központjául, magyarázata a következő:

Már az 1885. évi XXIII. t. c. 177. §-a az engedélyezett munkálatok és vízhasználatok feletti felügyeletre, valamint az engedélyezést nem igénylő ügyekben való intézkedésre elsőfokú hatóságként kis- és nagyközségekben a főszolgabíró t nevezi ki. A 6610/1940. M. E. számú rendelet pedig felhatalmazza a birtok fekvése szerint illetékes főszolgabíró t, hogy a törvényekben megjelölt előfeltételekre tekintet nélkül és az azokban meghatározott eljárás mellőzésével elrendelheti a belvizek levezetését és az ezekhez szükséges ideiglenes vízlevezető létesítését. Ezek szerint tehát a járás vízjogilag egységként szerepel s ezért lehet tanulmányomban is annak választani.

Az alábbiakban a következő kérdéseket igyekszem megvilágítani:

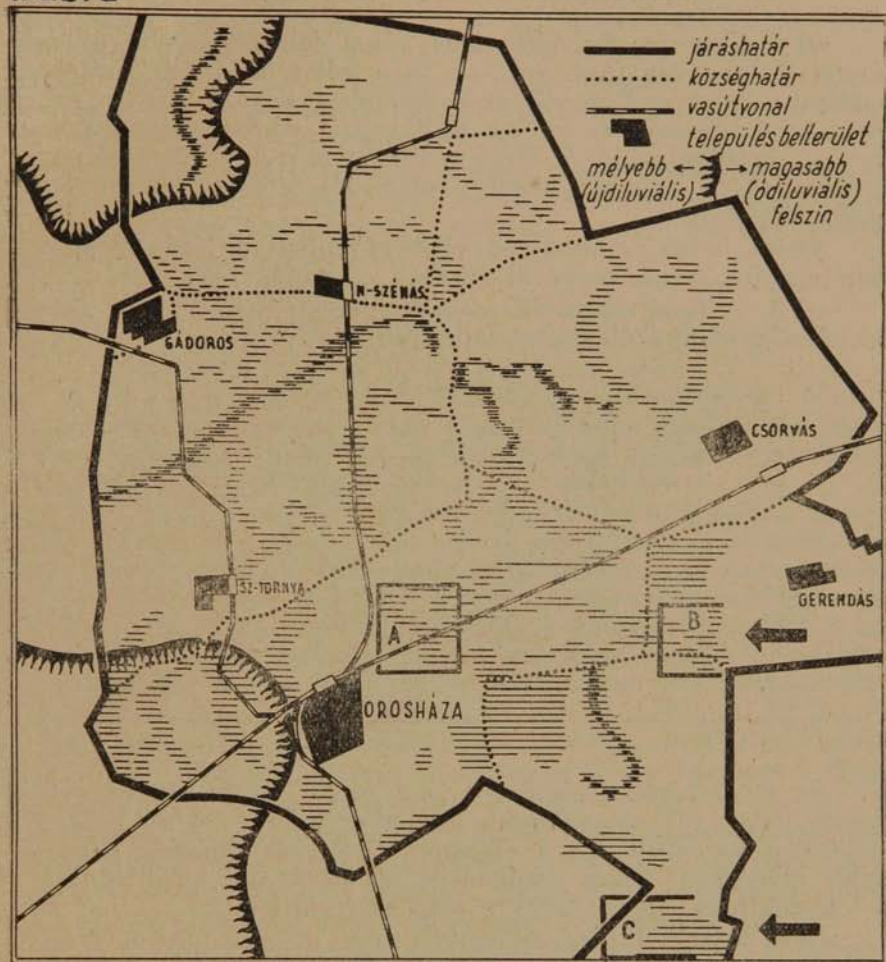
- A. Mi volt a vízkár oka?
- B. Mekkora a károsodás?
- C. Milyen intézkedések történtek a károsultak segélyezésére?
- D. Milyen intézkedések történtek a víz elterjedésének megállítására?
- E. Mekkora költséget jelentett a közigazgatásnak a vízkár?

A. A vízkár oka.

Mint már a bevezetésben is rámutattam, a vízkár legfőbb oka a csatornázás hiánya. Meg kell vizsgálnunk még, hogy mennyiben volt befolyással a vízkár kialakulására: 1. a felszín, 2. a vízrajz, 3. a csapadék és végül 4. egyéb ok után is kell kutatnunk.

ad 1. *Felszín.* A felszínre, vízrajzra és részben a csapadékviszonyokra vonatkozó adataimat az 1936-ban Márkus György szerkesztésében megjelent *Békés vármegye* c. monográfiából ve-

1. ábra

szem. E monográfiában Gróf Imre a természeti viszonyokról írva két jellegzetes térszínre mutat rá: „Egyik az ódiluviumban szárazrakerült hátság, mely azokat az összefüggő magasabb területeket alkotja, hol a térszín sehol sem süllyed 90–91 m alá és rendszeren 92–99 méter tengerszint feletti magasság között mozog. A másik az ennél 2–10 m-rel alacsonyabb újdiluvialis és alluvialis térszín.” Az orsházi járás csaknem teljes egészében az ódiluvialis háton fekszik.

A domborzati viszonyok képét az 1. számú mellékleten található térképvázlat ábrázolja. A vázlaton tisztán látható e két térszín határa. S ugyanezen van feltüntetve a vízzel borított terület kiterjedése is. Ez a vázlat is bizonyítja, hogy az ódiluvialis hát domboroktól szaggatott felszíne igen kedvezőtlen arra, hogy egy csapadékos esztendő vizei valamelyik folyóba lefoly-

hassanak. A rossz felszíni viszonyokat még csak növeli a víz-rájz kedvezőtlenége.

ad 2. *Vízrajz.* Az ódiluviális hátton jelentékenyebb állandó vízfolyás alig van. Ami van, azt is a két térszín találkozásánál találjuk. Ilyen a Kőrösök vízgyűjtőjéhez tartozó Szénás ér és ilyen a Kakasszék ér is. Az újdiluviális részben válik valóban érré a Hajdúvölgy is. A járás területén még egy fontosabb vízfolyás van: a Szárazér, amely Tótkomlós és Békéssámson területén folyik át.

Amint látjuk, számottevő vízfolyás nincs a járás területén, ami magábaszívna, magával vinné a csapadékvizet.

ad 3. A havi *csapadék* mennyiségét mm-ben 5 évre visszamenően az alábbi táblázaton láthatjuk:

1. Táblázat.

Hó	Havi átlag.						
	1958.	1959.	1940.	1941.	1942.	1958—42.	1901—1950.
I.	50.4	22.4	40.9	46.8	41.6	40.4	29
II.	11.4	16.5	71.—	45.4	62.2	40.9	52
III.	14.2	42.4	57.2	55.6	29.9	59.9	58
IV.	21.5	5.1	56.7	59.2	72.4	45.—	55
V.	126.4	169.5	91.5	50.4	58.4	96.—	46
VI.	44.5	52.6	113.9	95.4	58.5	75.—	61
VII.	165.2	6.1	66.6	57.8	—	68.9	47
VIII.	105.2	91.8	66.5	81.8	—	85.8	46
IX.	17.1	50.7	62.5	86.4	—	54.1	44
X.	62.9	153.4	50.1	88.7	—	85.8	44
XI.	12.8	54.5	69.4	42.—	—	44.6	40
XII.	72.8	10.7	25.—	44.7	—	58.5	42
Együtt	702.4	655.5	770.7	732.2	502.9	715.2	522.—

Az évi átlagok különbsége igen nagy. Az utóbbi öt évben évente átlag 195 mm-rel több csapadék hullott le, mint az ezt megelőző 50 évben. Ez a rendkívül bőséges csapadék négy és félév alatt 3.163.7 mm csapadékot jelentett, ami körülbelül 1—1.5 m-rel felemelte a talajvíz magasságát.

ad 4. A fentebb tárgyalt okokon kívül nézzük most meg, hogy milyen *egyéb okok* járulhattak még hozzá a vízkár ily nagymérvű elhatalmasodásához.

Elsősorban kell itt megemlítenünk a folyók kiáradását. Erre a már fentebb idézett 6610/1940. M. E. rendelet is utal, mondván, hogy a főszolgabíró elrendelheti „az 1940. évi árvízről *kinnrekedt*, valamint az 1940. évi csapadék és földárja következtében keletkezett belvizek levezetését” stb. Ez a kiöntés minden emberi beavatkozás nélkül a természetes völgyalakulatok mentén húzódik le.

Azonban mind e kiöntés, mind a csapadékvíz lefolyását az emberi akarat különféle módon befolyásolhatja. És pedig akár jó-, akár rosszhiszeműen, vagy a víz kiárasztásával, vagy a víz elgátolásával.

Az orosházi járás vizeinek egy — alább majd mindjárt meglátjuk, melyik — része a fent vázolt okok valamelyikétől

nyeri eredetét. A közhiedelem ugyan azt tartja, hogy rossz-hiszeműleg kiárasztott víz, de nem feltétlenül kell ennek igaznak lennie. Hiszen ahogy a folyók nagy része kiáradt Magyarországon, éppen úgy kiáradhatott a szomszédos államokban is, s ebből az áradásból egy bizonyos mennyiségű, a föld felett szabadon mozgó víz keletkezett. Alábbiakban így fogom nevezni az egyéb okok által létrehozott vizet.

Az összes okok — felszín, vízrajz, csapadék és egyéb ok — mind oda vezetnek vissza, hogy ha lett volna egységes, az egész területet átfogó terv szerint megépített csatornahálózat, akkor nem lett volna vízkár.

B. Kár.

1. *A vízkár helyét* az 1. mellékleten levő térképen láthatjuk. Mivel arra, hogy hol van a víz, az A. alatt tárgyalt okok valamelyike hatott, ezért a térképen látható nagyobb összefüggő vízterületeket vessük össze a kialakító okokkal:

aa. Az ó- és újdiluviális térszín érintkezési, illetőleg az újdiluviális térszínnek a járásra eső területét szárazabb időjárás mellett is igen hamar elborította a csapadékvíz. Innen származott a Kakasszék és a Szénás ér vizének nagyobb része. A rendkívül bőséges csapadékból származó víz azonban nem fért el az erekben és a szántóföldeken szétterült. Sőt a csapadékvizet még folyóból való kiöntés is szaporította, amint ezt Nagyszénás 1941. évi rendkívül nagy kára mutatja.

bb. A Hajdúvölgy vizének eredete szintén esővíz. Mivel a Hajdúvölgynek bizonyos lejtése van a Tisza felé, ezért 1942. tavasza óta vízlevezető csatornául szolgál.

cc. Az orosháza-gerendási, illetőleg orosháza-pusztaföldvári vizek Bánkútról, ill. Csanádapácáról jöttek. Itt föld felett szabadon mozgó vízzel van dolgunk. Ezt a vizet Orosháza-Gerendás, ill. Orosháza-Pusztaföldvár községek határánál elgátolták. S csak a gát időnkénti, sajnos igen gyakori, átszakadása következtében kerültek ezek a vizek nem kívánatos időben is az orosházi határ szántóföldjeire. A térképen ezek a vizek A., B., ill. C. betűvel vannak jelezve.

2. *A vízkár minőségének* kidolgozásánál a. a földkárt és b. a házkárt fogom vizsgálni. Tulajdonképpen három évi kárt kellene figyelembe venni, azonban mind a célszerűség, mind az idő rövidege arra indított, hogy csak az idej — 1942. évi — kárt dolgozzam ki részletesen, szociális vonatkozásaiban is.

ad a. A földkár vizsgálatánál nézzük először aa. a károsult terület nagyságát, azután bb. a károsultak számát és cc a károsodás mértékét.

ad aa. Az alábbi 2. táblázat azt mutatja meg, hogy az összes területből mennyi a vízzel borított terület. Mielőtt e táblázatot közölném, egy állandó rövidítést kell megemlítenem. Ugyanis

szükségtelen az alábbi táblázatokban az egyes községek teljes nevét kiírni: elég csupán sorszámmal és kezdőbetűvel jelölni:

1. Bs.	= Békéssámson.	6. O.	= Orosháza.
2. Cs.	= Csorvás.	7. Pf.	= Pusztaföldvár.
3. Gá.	= Gádoros.	8. Sz.	= Szentetornya.
4. Ge.	= Gerendás.	9. Tk.	= Tótkomlós.
5. Nsz.	= Nagyszénás.		

E kitérés után lássuk most a táblázatot:

2. Táblázat.

	Összes terület.		Vízrel borított terület.		
	k. h.	□	k. h.	□	%
1. Bs.	15.489	—	1245	1500	9.5
2. Cs.	15.685	400	2610	700	16.7
3. Gá.	4.060	—	86	1500	2.1
4. Ge.	5.958	1570	1005	1270	16.8
5. Nsz.	18.378	—	924	800	5.—
6. O.	20.557	100	7812	200	38.4
7. Pf.	9.942	500	5155	500	51.6
8. Sz.	10.988	—	1696	1100	15.2
9. Tk.	9.749	646	1224	1100	12.6
Együtt	108.605	1416	19756	270	18.2

A vízzel borított területnek 39.6%-a Orosházára, 15.9%-a Pusztaföldvárra, 13.2%-a Csorvásra esik; a fennmaradó 31.3% pedig úgy oszlik meg a többi község között, hogy az összes víznek 5—9%-a jut rájuk, kivéve Gádorost, ahol az összes vízzel borított területnek csak 0.4%-a van.

A 5. táblázatban azt találjuk meg, hogy az összes vízzel borított területből mennyi a szántó; és hogy ez a szántó hogyan oszlik meg birtoknagyság szerint. A birtoknagyság szerint való megoszlás százalékában is fel van tüntetve. Az együttes szántóterület utáni % pedig azt mutatja, hogy az összes vízzel borított területnek hány %-a szántó.

3. Táblázat.

	1000 felüli.		100—1000 közt.		100 k. h. aluli.		Együtt.	
	k. h.	□ %	k. h.	□ %	k. h.	□ %	k. h.	□ %
1. Bs.	790	1216 69.7	5	476 0.5	559	591 50.—	1153	595 91.1
2. Cs.	865	1500 55.2	867	1100 55.4	868	800 55.4	2600	200 99.6
3. Gá.	—	—	74	400 85.5	12	1100 14.7	86	1500 100.—
4. Ge.	—	—	17	— 2.—	848	600 98.—	865	600 86.5
5. Nsz.	105	600 14.9	586	— 55.1	210	500 20.—	701	1100 76.9
6. O.	518	— 5.—	15	1500 0.5	6071	1500 94.7	6405	1400 82.—
7. Pf.	896	— 29.1	415	100 15.4	1759	900 57.5	5068	1000 98.—
8. Sz.	—	—	545	— 20.6	1511	800 79.4	1656	800 97.6
9. Tk.	—	—	16	1400 1.6	1021	1200 98.4	1058	1000 84.9
Együtt	2974	116 16.8	2159	176 12.1	12445	1501 71.1	17556	1595 88.9

A 100 kat. holdon aluli birtokcsoportnál a károsodás súlypontja a következőképpen helyezkedik el: Békéssámsonban a 30%-ból 28.9% a 10 kat. holdon aluli birtokcsoportra esik; Csorváson a 55.4-ből 18.8 a 20—100 kat. holdas csoportra; Gádoroson a 14.7-ből 11.6 a 10-en aluliakra; Gerendáson a 98%-ból 71.5% a 20—

100 kat. holdasokra esik; Nagyszénás 30%-ából 25.3% 20—100 holdas terület, Orosháza 94.7%-ából 68.3% a 20—100 holdasokra, Pusztaföldvár 57.5%-ából 30.9% a 20—100 kat. holdas birtokokra jut, Szentetornyán 79.4%-ból 31.7 a 20—100, Tótkomlóson pedig 98.4%-ból 57.7 a 10 kat. holdon aluli birtokcsoportra esik.

Tehát hat községben a kisbirtokokosok tehetősebbjeinek (20—100 kat. holdas birtokcsoporthoz tartozóknak) a földjét sujtotta inkább a víz, három községben pedig a szegényebb gazdák földjei károsodtak inkább.

ad *bb.* A területkárosodással párhuzamosan lássuk most a *földkárosultak* számát, 4. táblázatunk azt tünteti fel, hogy az összes tulajdonosok közül mennyi a károsult és a károsultakat szét is bontjuk birtoknagyság szerint.

4. Táblázat.

	1000 felül.	100—1000 között	100 alul.	Együtt	%	Összes tul. száma.
1. Bs.	2	3	312	517	11.7	2764
2. Cs.	2	8	510	520	54.2	1507
3. Gá.	—	2	548	550	28.—	1254
4. Ge.	—	1	275	274	75.2	576
5. Nsz.	1	15	614	628	22.1	2845
6. O.	2	2	1145	1149	26.—	4416
7. Pf.	1	4	525	528	25.2	1409
8. Sz.	—	5	511	514	16.2	1957
9. Tk.	—	1	645	644	19.5	3557
Együtt	8	57	4479	4524	22.8	19845
%	0.2	0.8	99.—			

ad *cc.* A károsodás mértékénél először a területkárosodás, azután a személyek károsodásának mértékét vizsgáljuk meg birtoknagyság szerint és végül azután nézzük meg a károsult terület és személyek viszonyszámát.

A területkárosodásra vonatkozó százalékszámokat az 5. táblázat tartalmazza. A viszonyszám azt mutatja, hogy az illető birtokcsoport összterületének hány %-a van vízzel borítva.

5. Táblázat.

	1000 felül	100—1000.	100 alul.	Össz. ter.
1. Bs.	20.7	0.4	4.6	9.4
2. Cs.	25.—	50.4	11.5	18.2
3. Gá.	—	14.5	0.6	2.5
4. Ge.	—	5.6	16.—	15.4
5. Nsz.	6.4	15.6	2.—	4.6
6. O.	16.8	15.—	41.9	58.8
7. Pf.	49.8	89.8	57.5	55.1
8. Sz.	—	52.—	14.8	16.5
9. Tk.	—	17.2	15.6	15.—
Együtt	22.8	21.4	5.1	18.2

Következő 6. táblázatunk a károsult és összes tulajdonosok viszonyszámát mutatja, mégpedig az 1000 k.h.-on felüli, valamint a 100-1000 k.h.-as birtokcsoportban törten kifejezett viszonyszámokban, a 100-on aluli birtokcsoportban és a tulajdonosok együttes számánál pedig %-ban. Pl. Csorvás 1000-en felüli birtokcsoportjában a $\frac{2}{3}$ azt jelenti, hogy három tulajdonos közül kettő károsult.

6. Táblázat.

	1000 felül.	1000-1000	100 alul.	Tulajd. sz. együtt
1. Bs.	$\frac{2}{2}$	$\frac{2}{3}$	11.7	11.7
2. Cs.	$\frac{2}{3}$	$\frac{8}{11}$	54.—	54.2
3. Gá.	—	$\frac{2}{4}$	28.—	28.—
4. Ge.	—	$\frac{3}{2}$	75.2	75.2
5. Nsz.	$\frac{1}{1}$	$\frac{13}{13}$	21.7	22.1
6. O.	$\frac{2}{2}$	$\frac{2}{2}$	26.—	26.—
7. Pf.	$\frac{1}{1}$	$\frac{4}{4}$	25.—	25.2
8. Sz.	—	$\frac{2}{5}$	16.1	16.2
9. Tk.	$\frac{0}{1}$	$\frac{1}{1}$	19.5	19.5
Együtt	$\frac{8}{10}$	$\frac{37}{45}$	22.7	22.8

A földkárra vonatkozó összes eddigi adataink eredményeképpen lássuk most végül a 7. táblázatban a károsult terület és személyek viszonyszámát. A táblázat első oszlopa azt tünteti fel, hogy egy károsult személyre hány kat. hold vízzel borított föld jut. A második oszlop pedig ugyanígy az összes terület és az összes tulajdonos viszonyszámát adja. Alábbi táblázat tehát elsősorban a 2. és 4. táblázat összehasonlítására szolgál. Ugyanekkor azonban a 5., 5. és 6. táblázat adatait is magába sűriti.

7. Táblázat.

Egy károsultra esik Átlagosan.

1. Bs.	5.9	4.8
2. Cs.	5.—	10.4
3. Gá.	0.2	5.2
4. Ge.	5.7	15.8
5. Nsz.	1.4	6.4
6. O.	6.8	4.6
7. Pf.	9.5	7.—
8. Sz.	5.4	5.6
9. Tk.	1.9	2.9
Együtt	4.5	5.4

ad. b. A házkárt és a házkárosultakat együtt vesszük, mivel ahány ház, annyi tulajdonos.

A károsult házak két csoportra oszlanak: összedőlő és rongált házak. A 8. táblázat ezen kívül a károsultakra vonatkozólag is közöl adatokat. Mégpedig a károsultak anyagi helyzetére lehet következtetni abból, hogy valaki támogatással, vagy támogatás nélkülinek van-e felvéve a kárjegyzékbe.

8. Táblázat.

	Támogatással			Támogatás nélkül.			Együtt	
	összedőlő	rongált	együtt	összedőlő	rongált	együtt		0/0
1. Bs.	81	242	525	11	57	48	571	25.1
2. Cs.	15	48	61	—	—	—	61	3.8
3. Gá.	5	8	11	—	—	—	11	0.7
4. Ge.	10	24	54	—	25	25	57	5.5
5. Nsz.	21	15	36	5	26	29	65	4.—
6. O.	50	450	480	—	150	150	610	38.—
7. Pf.	16	77	95	5	40	45	158	8.6
8. Sz.	28	57	85	15	59	74	159	9.9
9. Tk.	25	111	154	—	—	—	154	8.4
Együtt	245	1012	1257	54	515	548	1606	100.—
%	19.5	80.5	78.5	9.8	90.2	21.7	100.—	

A kár nagyságára jellemző, hogy az 1606 károsult a vármegyében található 5549 károsultnak 29%-a. A vármegyében támogatással károsult 4448, ennek 28,3%-a esik a járásra (még pedig részletezve: támogatással összedőltből 38,7%, támogatással rongáltból 26,3%). A támogatás nélküli 1101 házból 31,7% a járási arány (itt is részletezve: összedőltből 3,2%, rongáltból 31,5%).

A házkárosultak foglalkozási viszonyaira bizonyos mértékig fényt vet az is, hogy a házak kültelki vagy beltelki házak-e. Ez viszont attól függ, hogy a község első lakosai milyen helyet foglaltak el letelepülésre. Ebben a tekintetben a legszerencsésebb az a három község, amelyben a beltelki házak közül egy sem károsodott: Csorvás, Gádoros és Gerendás. Különös a helyzete Szentertornyának, ahol a helyi műszaki ellenőr, valamint a vármegyei műszaki ellenőr bevallásai alapján egyáltalán nem tudják eldönteni, hogy melyek a beltelki házak.

Az 1606 károsult házból beltelki 979 (61%). Ebből a 979-ből 204 (20,9%) összedőlt, 775 (79,1%) rongált. Ebből a 979 károsultból legtöbb jut Orosházára 501 (51,1%) azután Békéssámszonra 325 (33,1%), Tótkomlóra már csak 95 (9,7%), Pusztaföldvárra 55 (5,6%), Nagyszénásra pedig 5 (0,5%) esik.

3. A kár értékének megállapításánál már mind a három év adatait figyelembe vettem. Évenként megvizsgáltam a föld- és házkárt. Ezenkívül igénybevétel, közmunka címén egyéb kár is sujtotta a lakosságot.

A földkárösszeg kiszámításánál a következőket kell figyelembe venni. Ismerve a földadóelengedést (nem az összes adóelengedést) belvízkár miatt, ebből ki lehet számítani, hogy hány kat. hold kár volt. Ugyanis ahányszor az elengedett földadóban megvan a 5,34 P. annyi olyan 1 kat. hold értékű kár van, amelynek kataszteri tiszta jövedelem 2300 fillér. Egy ilyen kat. holdnak a vételára a három év átlagában kb. 2000.— P. Figyelembe véve azt a régi jogszokást, hogy vételárul az évi jövedelem tizszeresét használták, ennek fordítottjaképen a 2.000 P. vételárból 200.— P. az évi jövedelem (nem tiszta jövedelem, erre, mint alább mindjárt látni fogjuk, nincs is szükség.) S mivel itt éppen ez a jövedelem, ez a 200 P. marad el, tehát ennyi a kár.

Annak ellenőrzésére, hogy ez a számítás megfelel a valóságnak, vegyük még figyelembe a következő összevetést. Egy kat. hold még a legcsekélyebb termés esetén is terem 8 q búzát, ennek értéke — à 30 P — 240.— P. Ebből még le kell vonni a vetőmag értékét; s mivel ennek mennyisége 120—130 kg., értéke ezért kb. 40.— P. marad tehát 200 P. Az, hogy ebből a 200 P-ből ki kell adni az aratórészt, géprészt és hogy szántásért, vetésért munkadíjat kell fizetni, a jövedelem elmaradása esetén ez is kár marad, legfeljebb nem a tulajdonost, hanem az arató- és cséplőmunkásságot sújtja. Éppen ezért nem fontos a kataszteri tiszta jövedelem kiszámítása.

A házkár kiszámítása már sokkal könnyebb feladat, ugyanis erre a házsegélyezési akció szervezete számításokat végzett.

Lássunk most néhány táblázatot az évenkénti kárra:

9. Táblázat. (1940. évi kár.)

	Földkár		Házkár		Együtt	
	P	%	P	%	P	%
1. Bs.	150.400	94,5	7.500	5,5	157.900	22,5
2. Cs.	50.200	92,6	2.400	7,4	52.600	5,5
3. Gá.	—	—	1.600	100,—	1.600	0,3
4. Ge.	—	—	1.500	100,—	1.500	0,2
5. Nsz.	100.000	94,1	6.500	5,9	106.500	17,3
6. O.	156.000	57,6	100.000	42,4	256.000	38,5
7. Pf.	47.400	100,—	—	—	47.400	7,7
8. Sz.	16.200	84,4	5.000	15,6	19.200	3,1
9. T. k.	51.000	91,2	5.000	8,8	54.000	5,5
Együtt	491.200	79,6	125.100	20,4	616.500	100,—

10. Táblázat. (1941. évi kár.)

	Földkár		Házkár		Együtt	
	P	%	P	%	P	%
1. Bs.	180.000	95,5	15.000	6,7	195.000	8,7
2. Cs.	185.030	96,9	5.900	3,1	188.900	8,5
3. Gá.	9.800	49,5	10.000	50,5	19.800	0,9
4. Ge.	10.600	55,8	8.400	44,2	19.000	0,8
5. Nsz.	554.000	91,4	50.000	8,6	584.000	26,3
6. O.	388.000	69,5	170.000	30,5	558.000	25,—
7. Pf.	158.000	76,—	50.000	24,—	208.000	9,5
8. Sz.	108.000	75,5	35.000	24,5	145.000	6,4
9. T. k.	508.000	97,9	6.400	2,1	514.400	14,1
Együtt	1.879.400	84,4	548.700	15,6	2.228.100	100,—

11. Táblázat. (1942. évi kár.)*

	Földkár		Házkár		Együtt	
	P	%	P	%	P	%
1. Bs.	248.800	50,9	554.500	69,1	805.500	12,3
2. Cs.	522.000	88,8	59.900	11,2	581.900	8,9
3. Gá.	17.400	55,—	15.400	47,—	52.800	0,5
4. Ge.	200.800	71,5	80.000	28,5	280.800	4,5
5. Nsz.	184.800	62,1	112.500	57,9	297.500	4,5
6. O.	1.562.400	54,—	1.521.500	46,—	2.885.700	44,4
7. Pf.	626.600	67,5	300.000	32,5	926.600	14,2
8. Sz.	559.200	74,6	116.000	25,4	455.200	7,—
9. T. k.	244.800	95,9	10.400	4,1	255.200	3,9
Együtt	5.946.800	60,6	2.570.000	39,4	6.516.800	100,—

E táblázat adatainak összevetéséből következtetni lehet a vízálleni intézkedések sikereire. E tekintetben legjobb helyzetben van Nagyszénás és Tótkomlós, ugyanis ezekben a községekben a 42-es kár kevesebb, mint az előző évi. Sajnos a járási átlagnál és a legtöbb községben nem ilyen az arány.

Az egyéb kárt csak három községben vizsgáltam ki:

12. Táblázat. Egyéb kár:

	1940	1941	1942	Együtt:
Békéssámsón	4.800,—	—	24.000,—	28.800,—
Pusztaföldvár	—	1.500,—	15.400,—	14.900,—
Gerendás	—	—	6.400,—	6.400,—
Együtt:	4.800,—	1.500,—	45.800,—	50.100,—

* A földkár megállapítása pusztán az adóelengedési bejelentésen alapszik, mivel a törlésről még nem volt határozat.

S hogy mi mindent foglal ez magában, azt pl. az 1942. évi pusztaföldvári 13.400 P részletezése mutatja meg:

120 q karófa à 5.— P	6.000.— P
Szalma, törek becslés alapján	500.— „
400 fogatnapszám à 10.— P	4.000.— „
720 órségnapszám à 4.— P	2.880.— „
<hr/> Együtt	<hr/> 15.580.— P

Ennyi az értéke ezeknek a dolgoknak, amelyeket nem fizettek ki, hanem a fát, szalmát igénybevettek, a napszámokat pedig mint közmunkaerőt használták fel. Tehát ez mind a lakosságot sújtó kár.

C. A károsultak segélyezése.

1. A földkárosultak segélyezése két módon folyt le elsősorban a. adótörlés, azután b. inségvetőmagakciók útján.

ad a. Az elemi károk miatti adótörlésről az 1940. évi XXII. t.-c. szól. A törvény 5. §-a kimondja, hogy „földbirtok természetben elemi csapások által okozott rendkívüli károk... a kivetett adó egészen vagy részben való elengedésére adnak igényt. Ilyen elemi kár az árvíz és a földárja is.“ A fenti törvény végrehajtásáról szóló 150.500/1940. P. M. 5. §. és 4. § (9) bekezdésének értelmezése alapján az árvíz és a földárja fedi az 1940., 41. és 42. évi belvizek fogalmát.

Ugyanennek a végrehajtási utasításnak 5. § (2) bekezdése azonban kimondja, hogy „a rendkívüli károk általában akkor adnak földadóelengedésre igényt, ha az elemi csapás a *lábon álló termést* sújtotta“. Az 1598. elvi j. hat. még pontosabban mondja: „Nincs adóelengedésnek helye, ha a földet földárja miatt egyáltalán meg sem lehetett művelni.“ Ezeknek alapján a vízzel sújtott földek nagy része nem lehetett volna adótörlésnek tárgya.

Mégis az 1940. évi XXII. t.-c. 5. § (9) bekezdés már több lehetőséget nyújt: „A földadó elengedésére igényt ad az 1940. évi XXII. t.-c. 5. § (2)—(8) bekezdéseiben fel nem sorolt más esetrelétre felmerülő elemi csapás is, ha annak földadóelengedésére igényt adó minőségét a pénzügyminiszter a földművelésügyi miniszterrel egyetértőleg kimondja.“ Ezt a minőségét ki is mondta a minisztérium.

Az így jogalapot nyert adóelengedési eljárás szervei a községi közigazgatás és a felettes pénzügyigazgatóság szerveiből alakultak.

S hogy ezek a szervek mennyi adót engedtek el, azt a 13. táblázat tünteti fel. Megjegyzendő, hogy az itt közölt összegek az összes vízkár miatti adóelengedést mutatják, tehát nem pusztán a földadót, hanem annak járulékait is. Az 1942. évi adóelengedés még nem érkezett meg a községekbe, tehát az nem közölhető. Az évi összegek utáni % azt adja meg, hogy az összes tartozásnak hány %-át törölték.

15. Táblázat.

	1940.		1941.		Együtt.	
	P	%	P	%	P	%
1. Bs.	8.799.76	5.2	12.907.40	4.—	21.707.16	12.8
2. Cs.	5.584.20	1.—	24.212.90	6.6	27.797.10	16.5
3. Gá.	—	—	584.99	0.5	584.99	0.5
4. Ge.	—	—	665.92	0.4	665.92	0.4
5. Nsz.	7.144.80	2.2	40.902.42	10.5	48.047.22	28.4
6. O.	8.825.60	0.5	27.652.28	1.5	36.477.88	21.6
7. Pf.	5.172.22	1.5	11.567.02	4.5	14.739.24	8.7
8. Sz.	1.041.15	0.5	7.589.09	2.9	8.650.24	5.1
9. T. k.	2.247.60	0.4	8.209.47	1.4	10.457.07	6.2
Együtt:	54.815.55	0.85	154.289.49	2.9	169.104.82	100.
%		20.6		79.4		100.—

Az adóelengedésben részesültek számát nem kell külön összehasonlítani a károsultak számával, mivel éppen ebből állapítottam meg a károsultak számát. A két szám tehát egyezik.

ad b. Az *inségvetőmagakció*t országos viszonylatban a Földművelésügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó növénytermesztési hivatal, a vármegyében pedig a vármegyeyei gazdasági felügyelőség szervezte meg. Ezen belül az egyes községekben általában a közellátási hivatalnokok végezték ezt a munkát.

Az inségvetőmagakciónál csak 20 kat. holdon aluli birtokoknak juttattak kölcsönképen vetőmagot, melyet a következő évi termésből kellett megadni. A kiosztott vetőmag mennyiségét a 14. táblázat mutatja:

14. Táblázat.

	Búza		Kukorica		Köles	
	1940. q	1941.	1941. q	1942.	1941. q	1942.
1. Bs.	515.—	250.—	104.50	520.—	15.—	10.—
2. Cs.	127.40	81.06	50.50	20.—	6.—	1.—
3. Gá.	—	65.—	60.—	70.—	4.—	5.80
4. Ge.	—	—	—	—	—	—
5. Nsz.	50.—	150.—	70.—	120.—	15.—	20.—
6. O.	40.—	30.—	15.—	459.20	50.—	169.25
7. Pf.	—	50.—	2.—	350.—	7.—	45.—
8. Sz.	—	—	—	145.—	—	21.—
9. T. k.	150.—	100.—	25.—	15.—	10.—	20.—
Együtt	680.40	726.06	506.80	1.479.20	105.—	290.05
%	48.2	51.8	17.—	85.—	26.6	73.4

Ezenfelül még a következő kiosztások történtek:

árpából:			zabból:		
1940-ben	1 községben	—,60 q	1940-ben	1 községben	—,60 q
1941-ben	5 ..	164.— ..	1941-ben	2 ..	45.— ..
1942-ben	5 ..	359.50 ..	1942-ben	5 ..	120.— ..
Együtt		504.10 q	Együtt		165.60 q

Kiosztott ugyanez a szervezet 1941-ben 2 községben 18 q mohart, 1 községben 1 q napraforgót, 1942-ben 1 községben 50 q tavaszi búzát.

Szentetornyán magánszervezet (a Mezőgazdasági Beszerzési Bizottság) útján 4 q kölest kaptak az árvízkárosultak 1941-ben.

Hogy hány személyt részesítettek vetőmagsegélyben, azt igen nehéz megállapítani: hiszen egy személy nemcsak egyféle vetőmagot kaphatott, hanem többfélét is. S aztán nemcsak egy évben, hanem másokban és a harmadikban is. Mégis azt lehet mondani, hogy a károsultaknak kb. 40—50 %-a részesült segélyben. Hozzávetőlegesen 1940-ben 400, 1941-ben 1200, 1942-ben 2.500 személy.

2. *A házkárosultak segélyezésénél* meg kell vizsgálnunk, a. azt a szervezetet, amely előirányozta; b. az előirányzás módját és az előirányzott összeget; s végül c. a kiosztást.

ad. a. A segélyezés előirányzása oly bizottságokban történt, melynek tagjai az elöljáróságából (bíró, jegyző, stb.), a helyi műszaki ellenőrből és a mellé beosztott esküdtekből tevődtek össze. Csorváson 2 jegyzőkönyvi aláírás bizonyítja, hogy ebben a körzeti műszaki ellenőr és a főszolgabíró is részt vett.

Most lássuk, hogy az akták bizonyossága szerint hogyan működött ez a szervezet. Erre vonatkozólag Csorváson folytattam vizsgálódást. 1941. januártól 1942. májusig az összes akták száma: 20.

ad. b. *Előirányzás.* Az a. alatt leírt bizottság időszakonként összeül és felterjeszti az alispánhoz a károsultak jegyzékét az igényelt kölcsön, illetve segélyösszeggel együtt. Erre a betérjesztésre az alispán határozatot hoz. A határozatban előirányozza, hogy hány személy támogatására szolgál az összeg és hogy mennyi a segély.

A kölcsönre vonatkozó alispáni rendelkezés pl. 1941-ben a következő volt: „Az újjáépítésre nyújtott kölcsön visszatérítésének határideje legfeljebb 20 esztendő lehet, míg a helyreállítási kölcsön törlesztési idejét 5—10 esztendőben kell megállapítani. A kölcsönt féléves részletekben kell visszafizetni, a helyi szokásoknak megfelelő időpontban. Az első törlesztő részlet a következő év szeptember 1-én esedékes.”

Segélyeket a vármegye a kérvényező szociális helyzetének figyelembevételével adott 1940-ben és 1941-ben, 1942-ben segélyeket az a. alatti szervezet nem osztott ki, hanem csak kölcsönt. Az ezévi segélyezés, amint azt alább látni fogjuk, a községi gyűjtésből fedezett gyorssegélyek útján történt.

Alábbi 15. táblázatunk az alispáni előirányzást tartalmazza.

15. Táblázat.

	1940.		1941.		1942.		Együtt	
	személyek száma	P	személyek száma.	P	személyek száma	P	személyek száma.	P
1. Bs.	50	7.200	60	15.000	525	170.000	415	190.200
2. Cs.	2	800	8	6.100	54	55.200	44	59.100
3. Gá.	5	950	10	6.000	11	9.518	26	16.248
4. Ge.	3	800	5	5.000	54	6.000	40	11.800
5. Nsz.	15	5.710	20	17.000	56	50.000	71	70.710
6. O.	126	25.270	207	47.500	405	165.000	738	257.770
7. Pf.	—	—	26	4.200	95	55.000	119	59.200
8. Sz.	29	10.500	60	55.000	85	70.000	174	115.500
9. T. k.	—	—	5	6.400	57	5.000	42	11.400
Együtt	210	49.210	599	140.200	1058	565.518	1667	752.928
.. %	12.6	6.5	25.9	18.5	65.5	75.—	100.—	100.—

Megjegyzendő, hogy Tótkomlós lakói 1940-ben közvetlen az alispántól kaptak kölcsönt és segílyt.

Míg az 1940. és 1941. évi károsultak számára éppen a fenti táblázat adja a leghűbb felvilágosítást, addig a 8. táblázatban közölt támogatásra szoruló háztulajdonosok száma nem mindenütt egyezik az 1942-ben előírányzottak számával. Csorváson és Tótkomlóson ez a különbség azt jelenti, hogy a többiek időközben lemondtak. Orosházán ellenben azt, hogy nincs mindenki kielégítve. Sőt a 610 károsult is csak egy része az összes károsultnak, mert ezek száma ezren felül van. A különbséget augusztus 1-én még ki sem volt vizsgálva.

ad. c. *Kiosztás.* A községi szervek igyekeztek nagyobbreszt anyagban továbbítani a kiutalt összegeket. A mindjobban növekvő anyagihiány miatt éppen ebből álltak elő nagy késések. 1940-ben még nincs anyagihiány.

1941-ben azonban már igen érezhető az anyagihiány hatása.

Az előírányzott összegnek 61.3 %-át kölcsön, 13.1 %-át segílyként osztották ki. A fennmaradó 25.6 %-ból Nagyszénáson 1942-ben kiosztottak 14.000 P kölcsönt és 3.000 P segílyt.

Az anyagihiány 1942-ben még fokozódott.

Az előírányzott összegnek 67.2 %-a kiosztatott kölcsönként, 52.8 %-a pedig anyagihiány miatt bent maradt a községi pénztárakban.

1942-ben két községben társadalmi gyűjtést rendeztek. Eredménye: Orosházán: 9.972.74 P, Gádoroson: 472.98 P.

A következő egyéb segílyezések történtek még:

1942-ben Tótkomlóson az alispán 1.800.— P-t juttatott az árvíz-károsultak étkeztetésére.

1940-ben Békéssámson község a főispántól 600.— P-t kapott.

De bekapcsolódott a közigazgatás a pénzügyintézetektől felvett kölcsönöknél is: Orosháza község 1941-ben garanciát vállalt azért, hogy 63 árvíz-károsult személy a 26.460.— P értékben felvett kölcsönt a pénzügyintézeteknek vissza fogja fizetni.

Összefoglalva a károsultak segílyezéséről mondottakat, meg kell említeni, hogy az összes segílyezés értéke kerekén 1.157.500 P. Ebből 1940-re 98.200.— P, 1941-re 500.000.— P, és 1942-re 759.300.— P esik. Az 1.157.500.— P-ből 596.200.— P a földkárosultaknak, 561.300.— P a házkárosultaknak jutott.

D. A víz elterjedésének meggátlása.

1. A víz elleni védekezés *szervezete* legnagyobb részt megvolt a vízkár előtt is. A különbség csak az, hogy egy személy: a miniszteri biztos összekapcsolja az egyébként egymástól független, vagy egymás mellé rendelt szerveket.

Ez a szervezet két főrésze oszlik: Az egyik feje a főszolgabíró; ő ugyan a miniszteri biztos alá van rendelve, de a bevezetésben már idézett 6610/1940. M. E. alapján rendkívüli hatalommal van felruházva. Vele együtt az egész járási közigazgatás a mi-

niszteri biztos alá van rendelve, ami főképen a jegyzőkkel való érintkezésben merül ki.

A másik részben elsősorban olyan műszaki szervek vannak, amelyeknek létrejöttüktől fogva alapcéljuk volt a vízkérdés megoldása, mint a kultúrmérnöki, a folyammérnöki hivatalok s még inkább ilyenek az ármentesítő társulatok. Vannak továbbá ebben a részben olyan műszaki szervek is, melyek csak bizonyos tekintetben jöttek érintkezésbe a vízkérdéssel: mint a MÁV. osztálymérnöksége és a gyulai államépítészeti hivatal.

Most vizsgáljuk meg, hogy milyen a kapcsolata a három előbbi szervnek a járás területével.

A kultúrmérnöki hivatal alapvető feladata a járás egész területére nézve is a talajjal kapcsolatos összes műszaki kérdések megoldása.

A gyulai folyammérnöki hivatal tulajdonképen nem illetékes a járás területén, de mint a miniszteri biztos alá rendelt vízrendezési szerv működött, sőt csatornákat is épített.

Az ármentesítők közül a Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat áll legközelebb a járáshoz. Nemcsak azért, mert a járás két községe — Nagyszénás és Orosháza bónumi része — részben az érdekerületéhez tartozik, hanem azért is, mert a járás területén levő vizek egy részét a társulati csatornákon át vezetik le. Sőt megindult az eljárás arra nézve is, hogy az egész járást, mint társulatonkívüli területet a társulat érdekeltségébe bekapcsolják.

Önálló érdekeltség csak egy van: Orosházán a Kisszik-Téglagyári. Ennek van kiépített szervezete is: 5 tagú bizottsága, igazgatója, pénztárnoka, ellenőre.

Közigazgatásilag kialakított érdekeltség minden község területe, ahol a községi jegyző vezetése és irányítása alatt fejtenek ki tevékenységet, kérvényeznek, értekezletet tartanak.

2. Az *intézkedéseket* két nagy csoportra oszthatjuk, a), közigazgatási és b), műszaki intézkedésekre.

ad a. A *közigazgatási intézkedésekről* az akták adnak legműbb képet. Erre vonatkozólag az orosházi iktató anyagát tanulmányoztam. Az első akta 1941. februárjából, az utolsó 1942. júliusából való. Az alábbi 16. táblázat az orosházi vízvezetési ügyek megnevezését és ez ügyekben kiadott, vagy kapott akták számát tünteti fel.

A rövidítések magyarázata: Fb. főszolgabíró; Mb. miniszteri biztos; Fm. folyammérnöki hivatal; Ai. alispán; Hird. hirdetés; Ért. értekezlet.

Számára: Részéről:	16. Táblázat.											
	Mérnöki Jelentés						Községi Határozat.					
	Fb.	Mb.	Fm.	Mb.	Fb.	Ai.	Fm.	Mb.	Hird.	Ért.	Együtt:	
Ált. vízvezetés:	3	—	—	1	—	—	—	—	3	1	1	9
Csizmadia lapos:	—	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	5
Pfvári úti víz:	1	—	—	—	1	—	1	1	—	2	1	7
Szula—Lajos:	3	—	2	—	—	1	—	—	—	—	—	6
Cerendás-monori v.	2.	—	—	—	—	1	—	—	1	1	—	5
Kenderföld:	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
Csicsky tároló:	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	2
Együtt	9	2	4	1	1	4	1	1	6	5	2	36

Most nézzünk meg egy ügyet közelebbről, hogy hogyan követik egymást ebben az intézkedések: Pl. a Szula-lapos ügyében. 1941. febr. 17-én jegyzői jelentés fut be a főszolgabíróhoz, amire a főszolgabíró febr. 19-én határozatot hoz, márc. 1-én a mérnök tesz jelentést a főszolgabírónak, augusztus 19-én pedig a jegyző. A következő (1942) év tavaszán a mérnök tájékoztatja a főszolgabírót a helyzetről április 17-én és július 3-án.

Ez egy a közigazgatás által létrehozott érdekelttség működése volt, most lássuk a Kísszik-Téglagyári, mint önálló érdekelttség, működését. Alakulási időpontja 1940. május. A főszolgabíróhoz fordultak kérvényükkel, hogy mentesítsék területüket, mintegy 1000 kisholdat. A vízmentesítést a folyammérnöki hivatal végezte. 1941. novemberben nagygyűlést rendezett az érdekelttség, a költségeket megszavazták és 1941. dec. 28-án megindult a szivattyúzás. 1942. júniusában ismét panasszal fordultak a főszolgabíróhoz s a szivattyú június 20-án ismét működni kezdett.

ad b. A *műszaki intézkedéseknél* a tervezett és kiásott csatornahálózatot kell figyelembe venni. Tehát azt, hogy milyen úton-módon vezették le az 1. alatt feltüntetett szervek a B. 1. alatt elemzett vizeket.

aa. A két térszín találkozásánál levő vízfolyások természetes levezetőikül szolgálnak: ilyen a Kakasszék ér és a Szénás ér. A Kakasszék ér ugyan természetes lefolyása felé el van gátolva, de vize két szivattyú, valamint egy rövidebb csatorna segítségével egy társulati csatornába folyik. A Szénás ér hatalmas csatornahálózat vizeinek levezetője. Ez a csatornahálózat gyűjti össze a csorvási vizek egy részét, átvezet Kondoroson, Kiscsákön és Nagyszénáson.

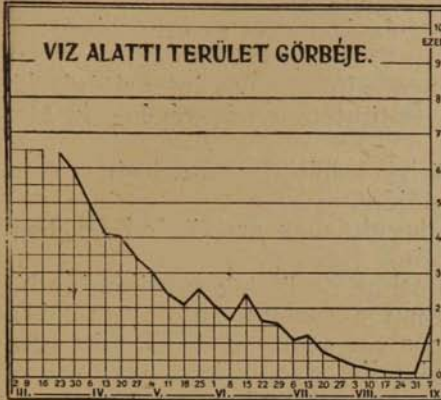
bb. A Hajduvölgy szintén vízlevezető csatornául szolgál. A csorvási, a gerendás-monori és a szentetornyai vizek egy részét viszi magával.

cc. A gerendás-monori vizek 1942. augusztusában a gerendási gát átvágásával természetes völgyalakulaton jutnak el az Orosháza—Békéscsaba közötti vasútig. Innen két átereszt — az egyik az orosháza—békéscsabai, a másik az orosháza—szarvasi vasúton —, valamint a sintérgödöri átemelő segítségével folyik a víz egy társulati csatornába. A pusztaföldvári vizek útja egy kibővített társulati csatornán vezet át.

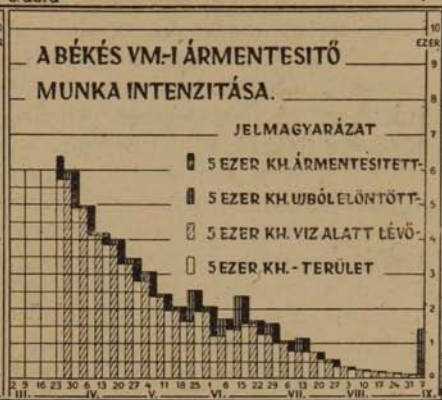
E csatornák nagyobb részét a kultúrmérnöki hivatal építette, de jelentős csatornahálózat épült a Körös-Tisza-Marosi Ármentesítő Társulat, valamint a folyammérnöki hivatal közreműködésével is. Pontosán elkülöníteni az egyes szervek által épített csatornahálózatot azért nem lehet, mert mindegyik, mint a miniszteri biztos alá rendelt vízrendezési szerv, építette a csatornát.

Két községben épült részben a község költségén, részben közmunkaerővel gát és egyben csatorna: Orosházán 12 kilométer, Pusztaföldváron 8 km. gát. Az orosházi községi mérnöki hivatal ezenfelül 1.500 m. hosszú csatornát is épített.

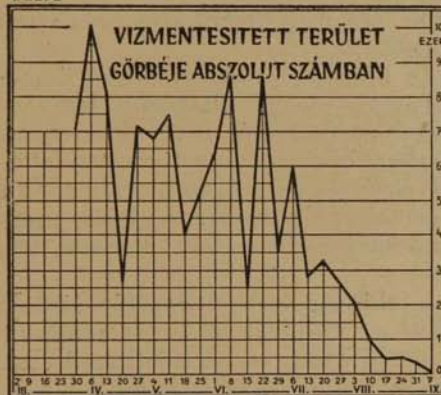
2. ábra

3. ábra

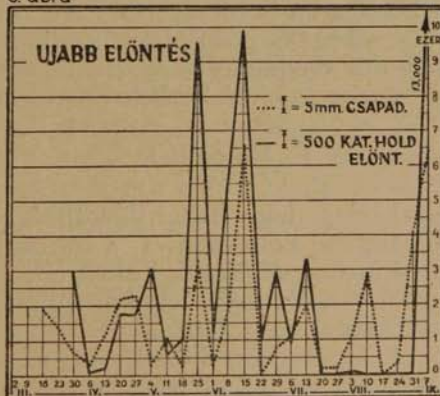
4. ábra

5. ábra

6. ábra

ad. 3. Az intézkedések eredményességére vonatkozóan járási adatok nincsenek. A sajtónak tett, az ármentesítésről szóló főispáni jelentés csak vármegyei adatokat nyújt. Ez adatok 1941.

márciusától szeptemberig kerültek feldolgozásra. Ebből is megismerhetjük a munka ütemét, a nehézségeket és az eredményt.

Ez adatok alapján készültek a 75. oldal grafikonjai:

A 2. ábrán a vármegyei ármentesítő munka intenzitását látjuk heti részletességgel. Ábránk feltünteti a hét végén víz alatt lévő területnek a változását.

A 3. ábra szétbontja ezt a görbét a hét alatt mentesített és az újból elöntött területnek az eredőjére.

A 4., 5. és 6. ábra 10-szeres nagyításban azt tünteti fel, hogy e két komponens tovább még mitől függ.

A 4. ábrán a hét alatt mentesített területek grafikonját láthatjuk. Ez természetesen elsősorban a foglalkoztatott munkások létszámától függ. Ez adatokat azonban sajnos nem sikerült megszerezni. A mentesített terület görbéje egyedül igen nagy aránytalanságra vezet. Ez aránytalanságokat kiküszöböli az 5. ábra. Ez azt mutatja meg, hogy a mentesített terület hány %-a az előző hét végén víz alatt lévő területnek. Ez még leginkább arányban van a foglalkoztatott munkásokkal.

A 6. ábrára a csapadék és az újabb elöntés grafikus összefüggése van rávezetve. Az összefüggés eléggé világosan leolvasható. Természetesen az augusztusi csapadék már nem okoz olyan nagy változást a kiszáradt és részben csatornázott földeken elterülő víz kiterjedésében. Ez a nedvesség együtt a szeptember eleji esővel azonban már óriási elöntést okoz. A március elején meginduló munkálatokat a szeptemberben beálló esőzés csaknem teljesen megakasztja.

A munka üteme igen gyors, tekintve a vízlevezetés sürgős voltát. Kisebb-nagyobb akadályokat az időjárás okozott: nemcsak azzal, hogy az újabb elöntésekkel azelőtt már mentesített területek kerültek ismét víz alá; hanem még inkább azzal, hogy az esős időjárás a munka ütemét és ezzel természetesen a vízmentesített terület nagyságát is károsan befolyásolta. Erre vonatkozólag a legjobb bizonyíték a 4. ábra % görbéjének az összevetése a 6. ábra csapadékgörbéjével. Az eredményességet a 2. ábra csökkenő tendenciája mutatja. Sajnos szeptemberben megtörik ez a vonal.

E. Költségek.

Végül vizsgáljuk meg, hogy mennyi költséggel járt a vízkár. A költségeknél figyelembe kell venni 1. a károsultak segélyezésének és 2. a víz elleni intézkedéseknek költségeit.

ad 1. Károsultak segélyezése. A *károsultak segélyezésének* költségeit a 17. táblázat tünteti fel.

A földkárosultak segélyezése közül csak az adóelengedési eljárásnál állapítható meg külön költség; a vetőmagakcióra külön költség fel nem számítható. Az adóelengedési eljárás költségeire vonatkozólag az 1920. évi XXIII. t.-c. így intézkedik; „a költségeknek részben való fedezésére az elengedett adónak 5 %-a szolgál, amelyet az elengedett adóból annak leírásakor le kell vonni.” Tehát a költségek arányosan oszlanak meg az elengedett adóval.

A házkárosultak segélyezésének költségeit a vármegye fedezte s három főrésze oszlik: a. lokális szervek, b. a helyi műszaki ellenőr és c. a vármegyei műszaki ellenőr fizetésére.

a. A helyi műszaki ellenőr és esküdt fizetése összedült házaknál általában házankint 25.—, ill. 3.— P. Tatarozásnál pedig 10.—, illetve 3.— P. Kivétel Orosháza, ahol a kiküldött helyi műszaki ellenőr havi fizetést kapott.

b. A körzeti műszaki ellenőr fizetése egész időszakra van megszabva és az alispán 600.— P-ben állapította meg.

c. A vármegyei műszaki ellenőr fizetése havi 4—500.— P.

Megjegyzendő, hogy a költségeket csak 1942. aug. 1-ig vettem fel. Az 1942. évi adóelengedési eljárás költségei hiányoznak.

17. Táblázat.

	1940.	1941.	1942.	Együtt.
Adóelengedés:	1.835.—	7.071.—	—,—	8.904.—
Házs. Lokális sz.	6.000.—	11.172.—	17.497.—	34.669.—
„ K. műsz. ell.	600.—	600.—	600.—	1.800.—
„ Vm. m. ell.	3.500.—	3.500.—	2.070.—	9.000.—
Együtt:	11.935.—	22.343.—	20.097.—	54.375.—

ad 2. A víz elleni intézkedések költségei:

18. Táblázat.

	1940.	1941.	1942.	Együtt.
Községek	20.084.—	12.282.—	94.224.—	126.590.—
Kult. m. hiv.	50.000.—	100.000.—	200.000.—	350.000.—
Folyam m. hiv.	—,—	44.250.—	—,—	44.250.—
Ármentesítő	—,—	—,—	5.000.—	5.000.—
Együtt:	70.084.—	156.532.—	299.224.—	525.840.—

A községek költségeinek 75 %-a Orosházára esik. A fedezet részben államsegély, részben pedig községi felesleg, ill. pótköltségvetés.

A hivatalok csatornázási és szivattyúzási költségei is jórészt az államsegélyekből nyernek fedezetet, de részben az érdekeltek is hozzájárultak a költségekhez:

A pusztaföldvári érdekeltség 1941-ben 250.— P-vel, az orosházi Kisszik-Téglagyári Érdektársulás pedig 1940-ben kb. 11.000, 1941-ben kb. 8.000.— P-vel járul hozzá területének vízlevezetéséhez.

Összegezve, a költségek a következők:

	1940.	1941.	1942.	Együtt.
Károsultak s.	11.935.—	22.343.—	20.097.—	54.375.—
Víz ell. int.	70.084.—	156.532.—	299.224.—	525.840.—
Együtt:	82.017.—	178.875.—	319.321.—	580.215.—

Befejezésül vonjuk le a tanulságokat.

A kár szemlézése már első pillanatban azt az érzést kelti bennünk, hogy a XX. század minden csodája, a technika minden vívmánya eltörpül a természet végtelen hatalma mellett. A természet-től nem lehet büntetlenül elorozni, a vadvizek ismét feltörnek.

A feltörő vadvizek fékentartására, levezetésére s esetleg hasznosítására is az Alföld végleges és tökéletes csatornázása volna a legjobb eszköz.

E jövődő csatornázáshoz igen hasznos alapot szolgáltatathatna a víz-térkép, amely pontosan megmutatná, hogy hol lehetne a csatornákat a legkevesebb föld kiemelésével megásni. S ez volna ennek az elemi csapásnak egyedüli haszna, szemben azzal az óriási kárral, amit okozott.

A szervezeteknél igen fontos alapot látok egy szükségintézményben: a miniszteri biztos kinevezésében. Ez alapot kiépítve nagy és értékes eredményeket lehetne elérni. Végso kifejttségében ezt jelentené: erre rendelt bizonyos számú műszaki személyzet csak egy kérdéssel foglalkozik: a belvízkérdés végleges megoldásával. Ez az irányzat azonban még csak kialakulóban van. Kezdetét a miniszteri biztos kinevezése jelzi, kinek diktatórikus hatalma az összes műszaki hivatalokat összefogja. Ezeknek a hivataloknak azonban továbbra is van más elfoglaltságuk is, ami a tökéletes súlypontképzést lehetetlenné teszi.

Pedig ahogyan beválik a súlypontképzés a hadászatban, éppen úgy be kell válnia e téren is. Hiszen itt is harcrol van szó, a legösibb küzdelemről: az embernek a természettel folytatott örökös harcáról.

BARANYAI KÁLMÁN

VIZJOGI TÖRVÉNYJAVASLAT A NÉMET-BIRODALMI EGYSÉGES JOGALKOTÁSBAN.

Kitüzött feladatom: áttekinthető megvilágítás céljából foglalkozni az „Akademie für Deutsches Recht” törvénytervezetével, amellyel azt kívánta megindítani, hogy a multban fennállott 17 (másik adat szerint 25) jogvidékből immár összetömörült országtestek bármelyikének volt külön-külön vízjogi törvénye helyett az egész Német-Birodalom számára egységes és a nemzeti szocialista közösség alapelveinek megvalósítására szolgáló birodalmi vízjogi törvény tervezete kerüljön kidolgozásra.

A szükségessé vált javaslat készítése iránt az említett akadémia úgy intézkedett, hogy erre a különleges fontosságú ténykedésre sokféle szakavatottság képviselőiből tekintélyes együttest küldött ki *Wasserrechtsausschuss*, nyelvünkön: *vízjogi bizottság* néven; az élére pedig a volt első vezetőnek hamaros elhalálózása miatt újabb bizottsági elnököt állított, *Gieseke Fál*, berlini professzor személyében.

A megszervezéstől kezdve odaadó igyekezettel munkához látott ez a vízjogi bizottság. Mindazonáltal a tetemes anyagnak körültekintő megrostálása s egybevető rendszeresítése, továbbá az ezzel foglalkozott munkaerőkben történt zökkenő változások, valamint a hozzá még zavaróan közbelépett egyéb gátló körülmények nyilvánvaló magyarázatát adják annak a ténynek, hogy a vízjogi bizottság a serénykedésében való lankadás nélkül is kénytelen volt évek során át derekasan dolgozni a javaslat elkészítéséig.

Az első ülése 1934. évi március 14.-én volt. Akkor intelemként különösen arra utalt az akadémia elnöke, hogy a vízjogi bizottságnak nem lesz szabad csak a jelenlegi nemzedékre gondolnia, hanem majd annak szemügyre vételével tartozik eljárni, hogy a víz valóságában a nemzet számára örökértékű vagyoni megóvása biztosítandó, azonkívül, hogy a későbbi nemzedékek a bizottság munkáját attól függően fogják megítélni, vajjon mennyire sikerült vele az önzetlen emberszeretet (altruizmus) áttörő térfoglalását előmozdítani.

Az imént röviden vázolt előzményekhez kapcsolódott az a beszámoló jelentés, amely Gieseke Pál bizottsági elnök ünnepélyes híradásaként hangzott el a munkálat elkészültéről, amikor is, mint vezető, a bizottság törvénytervezetét a jelentés kapcsán kézbesítette az akadémia elnökének; ez utóbbi meg a munkáról elismerőleg nyilatkozván, a javaslatot a még szükséges kormányhatósági tárgyalás végett a birodalmi közlekedésügyi miniszternek nyújtotta át. Nagyaértékeléssel fogadta ezt a kész művet a miniszter abban a reményben, hogy annak érvényre juttatása mielőbb sikerülni fog.

Lássuk a törvénytervezet lényegének általános ismertetését azokhoz hasonlóan, amiket róla való tájékoztatásul Gieseke Pál beszámoló előadásában, illetve „Der Entwurf des Reichswasser-gesetzes” című értekezésében kifejtett.

A törvénytervezet különlegesen alkalmazott *Előszó* alakjában felveszi élére a nemzeti szocialista vízjog megvalósuló alapelveinek feltüntetését a következőképen:

Három gondolat húzódik a törvénytervezet határozmányain keresztül: nevezetesen alkottassék egységes vízjog, továbbá tétessék lehetővé a vízgazdálkodás céltudatos tervszerű vezetése, végül a közösség gondolata uralkodjék az egész vízjogon. — Csak ezekhez igazodó vízgazdálkodás teljesítheti az abból a tételből származó feladatokat, hogy a német összes, akár felszíni, akár földalatti, s akár folyó, akár álló vizek, mind a német nép kincse, amelyet legkiadósabban hasznosítani, de szintügy feltűnő őrizni és gondozni köteles. A vizek hoznak veszélyeket is, amelyeknek idejében való megelőzése s ellensúlyozása szükséges.

A törvény alapgondolatai: A német vizek a birodalom intézkedő hatalmának vannak alárendelve. Ez alakítja, igazgatja és szemmeltartja őket. Bármely, a felszíni vagy földalatti vízre kiható ténykedésnél, főleg a vizek elhasználásánál, fenntartásánál, rendezésénél (kiépítésénél) és hasznosításánál a népközösség szükségleteire kell ügyelni. Azonkívül a vizek tisztántartására különös gond fordítandó. Vízet nem szabad pazarolni és szükségtelenül beszennyezni, vagy a lefolyásában gátolni vagy siettetni.

A vízgazdálkodásban részes összes érdekeltnek mások jogos igényeire méltányoló tekintettel kell lenniök. Ez szól elsősorban a használóknak, a másokat megillető jogosult használatlaltal és a fenntartással szemben.

Az így egybefoglalt *Előszó* tekintetében hangsúlyozták, hogy annak uralkodnia kell az egész törvény alkalmazásán, mind a hatóságok rendelkezéseiben, mind a vízgazdálkodás összes részeinek ténykedéseiben. A bevezetésül megállapított *Előszó* után felsorakoznak a tervezeti tartalombeosztás keretében a törvényjavaslat egyes határozmányai, amelyek tagozódásukban három részre osztva, s a részeken belül fejezetek, valamint címek, illetőleg szakaszok alatt vannak felvéve.

Sajátos a javaslat felépítésében az, hogy a vízbeli közkincs szempontjából előbbre valóként kezeli a fenntartási kötelezettséget, mint a használati jogot. Úgyszintén a régebbi törvényektől abban is különbözik, hogy nem kezdődik a vízfolyás tulajdonviszonyainak szabályozásával, mert a kapcsolatos fenntartás és használat részére a tulajdon nem látszik az alapul vehető alkalmas kiinduló pontnak.

Különben nem állították félre a vizekkel kapcsolatos tulajdont, leginkább abból az okból, mert a vadászati és halászati jogra tartozóan jelentősége van. A vízjogon belül azonban a tulajdon tartalmát illető kérdésre csak a mederterületi használatok, tehát pl. kavicsstermelés, nádlás, valamint egyéb hasonlók jöhetnek szóba, miknek szabályozása majd a törvényekhez fűzve később is történhetik.

A törvénytervezet első részében a folyó vizekre, mint a legfontosabb vizekre vonatkozó jogot állítja elénk összefüggő s így áttekinthető szabályozással. A második részében tárgyalja az egyéb vizeket. A harmadik részében foglaltatnak végül részint anyagi és részint alaki általános jogszabályok, a büntető rendelkezések és egyes záróhatározatok. A mondott részek közül az előbbi kettőnek a fejezeteit elvileg úgy állították össze, hogy előre kerültek összefüggően az anyagi jogszabályok, utánuk következnek a vízügyi hatóságok illetékességére, valamint a szükséghez képest az eljárásukra s azonkívül a jogorvoslatokra vonatkozó előírások. Majd hozzácsatlakozik rendszerint oly külön határozmány, amely szerint az, aki saját hibájából bizonyos előírások ellenére cselekszik, az ezáltal kárvallottaknak kártérítéssel tartozik. Ezt a meg nem engedett cselekményen alapuló kártérítési kötelezettséget mint magánjogi természetűt olyannak jelezték, amelyet mindenképen meg kell különböztetni az olyan esetben kötelező kártalanítástól, ha jogok vagy érdekek csorbítása történik a törvény, vagy a vízügyi hatóság rendelkezése szerint megengedett módon, amikor is nyilvánjogi jellegű kiegyenlítési kötelezettségről van szó, melynek bizonyos hasonlatossága van a kisajátításnál való kártalanításhoz. A kártalanítások tekintetében a döntésre minden további nélkül a vízügyi hatóság van hivatva mind a jellege, mind pedig a vízhasználatok és fenntartás felől intézkedő rendelkezésekkel való összefüggése miatt.

A kártérítési kötelezettséget illetően pedig a törvénytervezet elgondolása az, hogy ámbár kétség merülhet fel aziránt, vajjon az ilyen tárgyú kérdésben való döntés nem volna-e a rendes bíróságok elé utalandó, ezzel szemben mégis annál fogva, mert a tárgyhöz fűződőleg itt szintén oly szoros a kapcsolat a vízügyi hatóságoknak idevágó többi teendőivel, az illetékes eljárásra nem a rendes, hanem a közigazgatási bíróságok kijelölése szükséges.

Az anyag beosztásának elrendezéséhez tartozik még az is, hogy a törvény egyes fejezetei az átmeneti előírások szabályaival végződnek.

A tervezett határozmányoknak az előzők során vázolt szerkezeti felépítése — a bizottsági elnök szavai szerint — természet-

sen nem volt alkalmazható abban a különösen fontos fejezetben, amely a vízi különhasználat és kiépítés megengedéséről szól; annak keretén belül további címek alatt foglaltatnak kiegészítő fejezeti részek, amelyek beosztásának és sorrendjének uralkodó gondolata arra irányul, hogy az anyagot lehetőleg áttekinthetően állítsák szem elé.

Az I. rész 1. fejezet megkülönböztet vízfolyásokat és víziútakat.

Vízfolyások az olyan vizek, amelyek a föld felületén természetes vagy mesterséges mederágyakban állandóan vagy időnkint folynak tovább, együttvéve a forrásokkal, amelyekből egy mederben folynak le, valamint a térszín alatt lévő elfolyási szakaszokkal. Nem minősülnek vízfolyásoknak az olyan csövezetékek vizei, amelyek nem vízfolyási medreknek pusztán a részei vagy folytatásai, valamint a használatra való s az felhasználásokból kikerülő és a szennyes vizeket vezető csatornák vizei sem.

Víziútak azok a vízfolyások, amelyek a víziútak hivatalos jegyzékében előfordulnak. Ez a tulajdonság a víziútak mellék- és torkolatágaira is kiterjed, hacsak a jegyzék mást nem állapít meg. A jegyzéket az illetékes birodalmi miniszterek állapítják meg, de bármikor módosíthatják. Kétes esetekben a vízügyi hatóság dönti el, hogy vízfolyásnak kell-e valamely vizet tekinteni, s hogy a vízfolyások melyik fajához tartozik. A döntés ellen panasznak van helye. Kapcsolatosan itt látszik helyénvalónak közbevetőleg arról szólni, hogy a vízügyi hatóságok nincsenek közelebbről megjelölve a törvénytervezetben; hanem általánosabb törvények dolgoznak jelezték, hogy megállapítsák azoknak a hatóságoknak szervezetét, illetékességét, általános jogait és eljárását, amelyek hivatottak a német vizek alakítására, igazgatására és felügyeletére. Kivételesen mégis magában foglal részleteket annak az eljárásnak szabályozására, melyet a vizekkel kapcsolatosan a közösség vagy harmadik személyek szempontjából lényegesebb behatások (különhasználat, kiépítés) engedélyezésénél követni kell.

Ehhez fűzött magyarázat szerint a nemzeti szocialista birodalom törvényeinek nem feladata, hogy minden részletet kimerítően szabályozzanak, hanem, hogy a kibocsátásuk tárgykörében a főszabályokat tisztán és kétséget kizáróan, vagyis szabatosan rögzítsék le. Ez a jelenlegi törvénytervezetnek is célja; azonül a végrehajtási utasításokra hagyja különösen a műszaki részletek megállapítását, így pl. duzzasztóművek és völgyzárók alakítása tekintetében.

Visszatérve a vízfolyásokról szóló rész további taglalására, abban a már tárgyalt bevezető határozmányok fejezete után még hat más fejezet részletei következnek. Ezek a következők: 2. Fenntartás. 3. Védelem árvíz ellen. 4. Közhasználat. 5. Különhasználat és kiépítés. 6. Vízfolyások megszüntetése. 7. A vízfolyás medrének jogviszonyai.

ad 2. Valamely vízfolyás fenntartása felöleli azokat a mederbeli és part menti munkálatokat, amelyek a víz kellő lefolyásához megkívántató rendes állapot biztosítására szolgálnak, valamint ame-

lyek azon vízfolyáson, hol hajózásnak helye van, a hajózhatóság megóvása végett szükségesek. Ide tartozik azonkívül a partbirtokok védelme a hajózás ráhatásaival szemben. Viszont nem tartozik a fenntartás körébe sem a víz levonulásának oly mesterséges vízfolyásokban való biztosítása, melyek nincsenek a víz elfolyására szánva, sem a hajózási úton kívül eső közlekedési telepítvényekhez vezető vízi hozzájárók hajózhatóságának gondozása. Ez a fejezet egyébiránt még arról szóló határozmányokat foglal magában, hogy a kiépített vízfolyások fenntartása miként alakul; hogy a vízügyi hatóságokat e részben minő rendelkezési jog illeti meg; hogy mire terjed ki a birodalom, egyes országok és önkormányzati testületek, valamint a partterületek tulajdonosai és mások által ellátandó fenntartásnak a kötelezettsége; úgyszintén, hogy a partfenntartásra nézve mik a szabályok.

ad. 3. Az árvédelmi fejezet szól főleg arról, hogy amennyiben a népközösség szükségletei az árvíz ellen való intézkedéseket követelnek meg, a vízügyi hatóság hirdetményi eljárás útján valamely vidékrészt árvízterületnek nyilváníthat; ott a hatóság engedélye nélkül nem szabad a térszint feltölteni vagy mélyíteni, építményeket létesíteni, módosítani, vagy eltávolítani, sem talajalkatrészeket kitermelni. Nem szorulnak engedélyre a fenntartáshoz és kiépítéshez tartozó birodalmi munkálatok, valamint vízügyi és földhasználati közületeknek a szabályszerű feladataik teljesítésére szolgáló intézkedései, s olyan műveletek, melyek közvetlen veszély elhárítása érdekében foganatosíttatnak; ily elhárító műveletek további megmaradásához azonban engedély kell. A hatóság még messzebbmenő rendelkezéseket is tehet, így különösen védőgátak átalakításának vagy megszüntetésének kérdésében: töltés hasznosítását korlátozhatja vagy megtilthatja; azonkívül szó van kártérítési esetekről és átmeneti szabályokról általában és a töltések fenntartására vonatkozólag is.

ad 4. Megengedett közhasználatok a vízfolyásokon: fürdés, mosás, állatok itatása s úsztatása, szűkebb keretben baromfitartás, csónakázás, korcsolyázásra igénybevétel, partterületeknek tulajdonosai és jogosult használói részére kismérvű, könnyen eltávolítható telepítmények felállítása; saját háztartás és gazdaság (ez alatt mezőgazdasági ház- és udvargazdálkodást értve a melléküzemek és kisipari üzemek nélkül) szükségleteinek erejéig víz használatba vétele, és jég kisedése; a vízfolyás közvetlen közelében elterülő mező- és erdőgazdasági fekvőségek öntözése vagy vitzelenítése a természetes lejtés kihasználásával, öntözés érdekében kisebb, könnyen eltávolítható duzzasztók alkalmazhatóságával; nyilvános jellegű közlekedés, nevezetesen hajózás, valamint a tutajozás is, a vízisport járóműveivel való vizenjárás.

Tagolva vannak e használatok a szerint, hogy melyek történhetnek természetes vízfolyásokon és melyek víziúton vagy mesterséges vízfolyásokon. A halászatra jogosultaknak szabad haltáplálékot vízbe juttatni és a halas vizeket trágyázlatni. Kimondják, hogy a közhasználat általában nem jogosít idegen területeken való járásra s azok használatára. Lehet a vízvételi hasz-

nálatok eseteiben más területre kiterjedően vízávezetési szolgáltatást és viszont a túrésre kötelezett félnek az átvezetés együttes használatával járó jogot biztosítani. Vizijárművek és tutajok kikötésének túrése itt van szabályozva. Hajózható vízfolyásoknál a vízügyi hatóság rendelkezhetik az iránt, hogy vontató útnak a birodalom által való kiépítését és fenntartását túrni kell. Saját háztartás- és gazdaságból szennyvizeknek a vízfolyásba vezetési az illetékes birodalmi miniszterek bizonyos vidékekre szorítkozva, kivételesen meghatározott időpontig közhasználatként megengedhetik.

ad 5. Különhasználat fogalmi körébe tartozik valamely vízfolyás használata és benne, fölötte vagy alatta építmények létesítése vagy módosítása, amennyiben a szándékolt műveletek az idevágó korábbi megjelölések szerint megengedett közhasználatuakon túlterjednek. Kiépítés pedig valamely vízfolyás átalakítása, valamint új vízfolyás létesítése.

A különhasználat és kiépítés ilyenén elválasztásáról jelezték, hogy gyakorlatilag nem lesz majd mindig könnyű, de történtek a közösen alkalmazhatók mellett különleges előírások is, amelyek az ebbeli nehézségek áthidalását lehetővé teszik. Itt vannak a vízügyi hatósági engedéllyel kapcsolatos különféle eljárási szabályok körvonalazva: előmunkálati, tervmegállapítási, kártalanítási, kisajátítási, stb. vonatkozásúak és az e részben mérvadó átmeneti, hatásköri és jogorvoslati határozmányok. Elég körültekintő tevékenységet kíván azok helyes alkalmazása.

ad 6. Valamely vízfolyás megszüntetése, valamint a vízfolyások közé nem tartozó vízzé való átalakítása csak a vízügyi hatóság engedélye alapján történhetik. Elfoglalt új meder megszüntetését és az előzőnek helyreállítását a vízügyi hatóság elrendelheti.

ad 7. A jogviszonyokról szóló fejezet részei szerint a vízfolyás medre s a partbirtokok között a határt a közepes vízállás hullámtérben a közepes árvízállás szabja meg. Különbözik pedig lehet ezt a határt meglévő természetes ismertetőjelek figyelembevételével is meghatározni. A meder a fenntartóját illeti meg az általa teljesítendő fenntartás terjedelmében. Szabályozzák még a szigetképződések, természetes, valamint mesterséges partnövekedések kapcsán a tulajdonjog kérdését.

Az eddigi érintett vízfolyásoktól különböznek a *II. részben* tárgyalt azok a vizek, melyek egyáltalán nem, vagy csak részben tartoznak a vízfolyások közé.

Négy fejezetre oszlanak az idevágó határozmányok a következő címfeliratokkal: 1. Beltengerek (nagyobb tavak), egyéb tavak (halastavak) és hasonló vizek. 2. Tengerparti vizek és tengeri strand. 3. Vízfolyásokon kívül lefolyó víz. 4. Földalatti víz és források.

Az elsőben vannak az arról szóló határozmányok, hogy mennyiben kell alkalmazni az idetartozó vizekre a vízfolyásokkal kapcsolatosan megállapított előírásokat; a hajózhatóság fenntartása csak a nyilvános jellegű közlekedésre rendelt hajózható vizet

illetően kötelező, azok rendezik a közhasználat és a tulajdonosi használat lehetőségeit, valamint a meder és természetes növedék tulajdonját; az előtetni szokott, de vízfolyással egyébként csak a víznek mesterséges ki- vagy visszavezetése útján összeköttetésbe jutó területek kivételes helyzetét is körülírják.

A 2. fejezetben foglal helyet az a meghatározás, hogy partmelléki tengervizek a német fennhatóság területén fekvő tengerreszek, a sekély gázlós tengertartozékot is beleértve. Strand pedig a partvonaltól tengerre nézvést elterülő felületek, amelyek egyáltalán nem, vagy csak időnkint boríthatnak el a víz által. A gázlós tengerész nem strand. A tengerparti határ a partmelléki vizekkel és a stranddal (partvonallal) szemben a meglévő természetes ismertetőjelekhez igazodik. Ha ilyenek hiányoznak, úgy a partmelléki vizek határát illetően a közepes vízállás, az ártérben pedig a közepes magas-vízállás mérvadó. Folytatódnak azonkívül a hajózás, valamint a vízfolyás felől intézkedő rendelkezések. Továbbá szabályozás történt a strand szabadon tartása s a tengerpart biztosítása iránt, úgyszintén a partmelléki vizek, strand és gázlós tengertartozék kapcsán a közhasználat, különhasználat, valamint a kiépítés, a tulajdonjogi viszonyok, képződő szigetek, területnövedék, illetve területszerzés, nemkülönben a viharáradás elhárítása s azonkívül tószerű vízfelületek és a tengerrel vízfolyásilag való összefüggésük milyen kezelése tekintetében is.

A 3. fejezetben foglaltak felölelik a vízfolyásokon kívül természetesen lefolyó s az ehhez hasonlóan az árvízkor valamely vízfolyásból kilépett vízre is vonatkozó rendelkezéseket. A többi között pl. ki van mondva, hogy a terület tulajdonosának nem szabad a természetes lefolyást idegen terület hátrányára megváltoztatni, azonban ez nem érvényes a lefolyásnak valamely terület rendszeres megművelése által eszközölt módosításaira.

Végül a 4. fejezet a földalatti víz és források tekintetében állapít meg különböző határozmányokat. Feljogosítja az ingatlanok tulajdonosait és a használatukra jogosítottakat a földalatti vizet érintő bizonyos, részletesen körülírt jogok gyakorlására; ezek tárgykörét a vízügyi hatóság adott vidékek javára bővítheti, de viszont panaszok esetében megszorításokat is rendelhet el. Az idevágó tulajdonosi jogosultságokon túl terjedő különbehatások a vízügyi hatóság engedélyére szorulnak. Nem alkalmazhatók ezek a rendelkezések az oly földalatti víz-előfordulások kutatására s igénybevételére, melyek az állami jogfenntartás, vagy a bányajog alá tartoznak. Források és altalajvizek célirányos használatának megóvása védőterületek megállapítása és más rendszabályok alkalmazása útján biztosítható.

A *III. rész* általános határozmányai során az 1. fejezetben vannak a büntető rendelkezések részletezve, különböző vétségek és kihágások megállapításával. A 2. fejezet kiterjed a kártalanítások és kártérítések elintézésének szabályozására. A 3. fejezet szól a vízikönyvekről, jelentőségükről, tartalmukról, vezetésükről, betekintetőségükről. A 4. fejezet magában foglalja az általános eljárási szabályokat. Végül az 5. fejezet záróhatározatokkal ren-

delkezik a meglévő birodalmi tételes vízjogi szabályok további fenntartásáról, ellenben az egyes országok vízjogi vonatkozású szabályainak hatálytalanításáról.

A végrehajtási utasításokat a viziútakra vonatkozóan a birodalmi közlekedési miniszter, a többi vizek tárgyában pedig a birodalom közlekedési és mezőgazdasági minisztere fogja az érdekelt birodalmi miniszterekkel egyetértően kibocsátani.

Ezzel a törvénytervezet taglalásának a végéhez értünk. Mélán mondhatta az elnöki beszámolóban az elől megnevezett németországi professzor, hogy a vízügyi bizottságot a részéről elkészített munkálatért jogos büszkeség tölti el.

Magyar szempontból érdekes volna párhuzamot vonni a törvénytervezet és a tartalmával tárgyilag kapcsolatos magyarhoni jogszabályok között. Annyi bizonyos, hogy nekünk nincs okunk pirulni.

BARTMANN MIKLÓS.

TUDOMÁNY ÉS ÉLET.

Üzemek használatbavétele a honvédelmi törvény alapján.

A honvédelmi törvény (1939 : II. t.-c.) — az alábbiakban röviden T. — negyedik része tárgyalja a honvédelmi szolgáltatásokat és honvédelmi érdekű gazdasági korlátozásokat. A T. 82. §-a meghatározza a honvédelmi szolgáltatások körét, a 83. §. pedig annak tárgyát. E szerint „honvédelmi szolgáltatás címen honvédelmi munkát vagy dologi természetű szolgáltatást lehet követelni“.

A dologi honvédelmi szolgáltatásokat és gazdasági korlátozásokat a T. negyedik részének III. fejezete sorolja fel. Ezek között szerepel D) alatt az üzemek, ipartelepek és egyéb vállalatok igénybevétele.

Az igénybevétel egyik módja a használatbavétel. A T. 107. §. (5) bekezdésének erre vonatkozó rendelkezése szerint „a 82. §-ban említett célokra szükséges cikkek előállításával, feldolgozásával vagy forgalombahozatalával, valamint villamos és egyéb energiának termelésével és szolgáltatásával foglalkozó üzemek, ipartelepek és egyéb vállalatok kötelezhetők, hogy üzemüket a személyzettel (90. §.) együtt használatra átengedjék“. A használatbavételt az illetékes miniszter (T. 124. §.) rendeli el és azt közvetlenül fogantatosíthatja. (T. 125. §. (7) bek.) Iparvállalatok tekintetében illetékes miniszter az iparügyi miniszter (4500/1940. M. E. sz. r. — R. T. 1940. évf. 1030 lap.).

A használatbavétel csak háború vagy az országot közvetlen fenyegető háborús veszély esetében (T. 81. §. (1) bek.) rendelhető el (T. 107. §. (10) bek.) és a mezőgazdasági üzemekre nem terjed ki. (T. 107. §. (11) bek.). Az iparügyi miniszter — a minisztertanács felhatalmazása alapján — elsőrendű honvédelmi érdekből eddig a használatbavételt bánvaműveléssel — ásványolaj, szén,

mangánérc kitermelésével és hasznosításával — továbbá villamos energia termelésével és szolgáltatásával foglalkozó üzemekre rendelte el.

A használatbavétel folytán a kir. kincstár az új üzletvitelt rendszerint mint bejegyzett kereskedő egyéni cég alatt (26.922/1875. F. I. K. M. I. M. sz. rendelet) folytatja. A cégszövegben a használatbavétel fel van tüntetve. A cég birtokosa: a kir. Kincstár.

A kincstári üzletvitel az 1908 : LVII. t.-c. szerinti üzletátruházásnak nem tekinthető, mert a kir. kincstár nem az üzletet (üzleti összeköttetést, vevőkört) vett át, hanem az üzemet vette használatba és az igénybevétel nem szerződés útján önként, hanem hatósági rendelkezés folytán történt.

A T. a használat tartamát és terjedelmét közelebbről nem határozza meg és csak annyit mond, hogy ennek a használatnak rendeltetésszerűnek kell lennie, továbbá, hogy a rendeltetésszerű használat során előálló értékesökkenésért kártérítés nem jár, valamint, hogy nem kell megtéríteni azt a kárt sem, amelyet a használatra igénybevett ingatlanban (telekben, épületben stb.) és annak tartozékaiban, berendezésében erőhatalom vagy az ellenség okozott, végül a véletlen által előidézett olyan kárt sem, amely akkor is beállott volna, ha az ingatlant nem vették volna igénybe (T. 122. §. (2) és (3) bek.).

A T. részletes szabályainak hiányában kiegészítő jogként, a joghasonlóság útján, az általános magánjognak a haszonbérletre vonatkozó szabályait kell alkalmazni. A használatbavétel alatt tehát a *haszonbérlet*hez hasonló tartalmú közigazgatási jogviszonyt kell érteni, mert a kir. kincstár a használatért térítést (T. 122. §.) — a haszonbérhez hasonló közigazgatási ellenszolgáltatást — fizet, amelynek összege a törvény rendelkezései szerint a jövedelem alapulvételeivel, tehát nyilván a hasznok élvezésének előfeltétele mellett állapítandó meg.

A használat fogalmából következik, hogy a használatbavétel tárgya: mindazoknak az ingatlanoknak, jogosítványoknak, valamint el nem használható ingó dolgoknak az összesége, amelyek az üzemvitel céljait szolgálják. Elhasználható az az ingó dolog, amelynek csak elfogyasztással vagy elidegenítéssel lehet rendeltetéséhez képest hasznát venni. (Magánjogi törvénykönyvjavaslat 435. §. (2) bek.). A használatbavételnek nem tárgya az elhasználható dologként minősülő anyag- és készárúkészlet. Ezt a kir. kincstárnak vagy a használatbavételt szenvedővel kötött megállapodással, vagy végleges igénybevétel útján kell megszereznie. (T. 122. §.).

A T. rendelkezései hiányában a joghasonlóság elvénél fogva az általános magánjogi szabályok értelmében a használatbavételt foganatosító kir. kincstár a használatbavétel tárgyát a rendes gazdálkodás szabályai szerint abban a karban köteles fenntartani, amilyenben azt átvette. A kir. kincstár mint használatbavető csak azokról az évenként előforduló rendes vagy kisebb javításokról köteles saját költségén gondoskodni, amelyek a rendes használattal együttjárnak, vagyis a használatbavételt terhelő

karbantartási kötelezettség az időmúlás okozta természetszerű rendes használat folytán szükségessé vált helyreállításon túl nem terjedhet. (V. ö. Szladits Károly: Magyar Magánjog, 1941. Kötelmi jog IV. füzet. 531. l.). Rendkívüli javítások és nagyobb helyreállítások költségei tehát a haszonbérlet szabályainál fogva a használatbavételt szenvedő vállalatot terhelik.

Ha a használatbavevő kir. kincstár és a használatot szenvedő vállalat abban állapodtak meg, hogy a tartalék- és anyagkészletet a kir. kincstár azzal a kötelezettséggel veszi át, hogy a használatbavétel megszűntével becsértékben szolgáltatja vissza, úgy azzal a rendes gazdálkodás korlátai között rendelkezhetnek ugyan, de vétlen elpusztulásuk vagy rosszabbodásuk veszélyét is ők viselik. (Mtj. 1545. §.).

Azoknak a vagyontárgyaknak az értékét, amelyet a használatbavevő kir. kincstár a használatbavétel tartama alatt a vagyontárgyba befektetett, a használatbavételt szenvedő a használatbavétel megszűntével, a megbízás nélküli ügyvitel szabályai szerint, megtéríteni köteles.

A használatbavételért járó térítés és kártérítés mértékét a T. 122. §-a, a 121. és 255. §-ban foglalt felhatalmazás alapján a m. kir. honvédelmi miniszter által kiadott 1940. évi 8500. Eln. 18. sz. rendelet — az alábbiakban röviden R. — szabályozza. (R. T. 1940. évi I. köt. 768. old.) Az 1. §. (2) bekezdése szerint „térítés az a pénzbeli ellenszolgáltatás, amelyet a kincstár a dolog tulajdonosa, illetőleg birtokosa részére végleges igénybevétel esetében a dolog átengedésének, ideiglenes igénybevétel esetében pedig a dolog rendeltetészerű használatának ellenértéképpen teljesít.”

„A használatra való igénybevételért járó térítés mértékét az a haszon határozza meg, amelyet a dolog az igénybevétel időpontjában rendszerint és általánosan nyújt.” (T. 122. §. (2) bek. — R. 1. §. (2) bek.) „Üzemek, ipartelepek és egyéb vállalatok ideiglenes igénybevételéért járó térítés összegét az igénybevétel előtt fennállott átlagos jövedelem alapulvétele mellett kell megállapítani. Az átlagos jövedelem megállapításánál a 107. §. (8) bekezdésének b. pontjában meghatározott számítási módot kell megfelelően alkalmazni.” (T. 122. §. (4) bek. — R. 1. §. (3) bek.)

A T. 107. §. (8) bekezdésének b. pontjában foglaltak szerint térítés fejében azt az összeget kell megállapítani, amely a 10 évi átlagos jövedelem (nyereség) alapulvétele mellett egy évre mutatkozik. A jövedelem fogalmát azonban a T. — leronthatatlan vélelemmel (praesumptio juris et de jure) — az általános fogalomtól eltérően határozza meg, mégpedig olyképpen, hogy az alatt nem a vállalat mérlegéből kiértékelhető mindennemű jövedelmet, nyereséget, hanem csak az adóköteles nyereséget (adóalapot) kell érteni.

Adóalaként, társulati adó alá eső kereskedelmi társaságnál, a társulati adóalapot, egyéni cégnél és közkereseti társaságnál pedig az általános kereseti adóalapot kell figyelembe venni.

A társulati adóalap mikénti kiszámítását az 1940: VII. t. c. II. fejezet 11—17. §-ai, az általános kereseti adóalapot pedig az 1927: évi 500 P. M. rendelet II. fejezet 12.—15. §-ai szabályozzák. A térítés kiszámításánál tehát a mérlegszerű nyereséghez nem lehet hozzáadni azokat a jövedelemtételket, amelyek a mérleg átvizsgálása után a mérlegszerű nyereségen felül még jövedelemnek volnának minősíthetők.

A fenti jogszabály rendelkezésére figyelemmel azonban az adóalapot sem lehet minden esetben teljes egészében alapulvenni, hanem belőle csak azt az összeget, amely a használatbavétel tárgyaira esik. Le kell tehát vonni a térítés megállapításánál az adóalaptól az adóalap kiképzésénél figyelembe vett azon összegeket, amelyekről a vállalat a használatbavétel folytán nem esett el.

Igy különösképpen levonandó: 1. a vállalat mérlegében szereplő olyan jövedelem, amely a használatbavétel tárgyát nem képező vagyontárgyból

keletkezett (pl. a vállalat tulajdonában lévő mezőgazdasági ingatlan jövedelme); 2. a vállalat tulajdonában lévő részvények mérlegszerinti értéke és az évvégi tőzsdei árfolyam közötti különbözet (1940: VII. t. c. 13. §. 6. pont); 3. az anyag- és árukészlet mérlegszerinti értéke (1940. VII. t. c. 13. §. 7. pont).

A használatbavételért járó térítés megállapítása a T. 123. §. (3) bekezdése alapján megalakult bizottság hatáskörébe tartozik, amely bizottság elnöke annak a miniszternek a kiküldöttje, aki a használatbavételt foganatósította, tagjai pedig a honvédelmi miniszternek — a honvédelmi miniszter által elrendelt igénybevétel esetében a szolgáltatás természetéhez képest érdekelte miniszternek — és a pénzügyminiszternek egy-egy kiküldöttje.

A bizottsági becslési eljárást rendszerint az igénybevétellel — átvétellel — egyidejűleg kell foganatósítani, legkésőbb azonban 8 napon belül meg kell tartani (R. 6. §.). A használatért járó térítést havonkénti összegekben kell kifizetni (R. 5. §. (4) bek.) és az a használatbavételt foganatósító miniszter tárcáját terheli (T. 130. §.). Amennyiben a megállapított térítéssel az arra igényt tartó fél megelégedve nincs, úgy a fél kérelmére a bizottság határozatát az illetékes miniszter (124. §.) vizsgálja felül (T. 129. (1) és (6) bek.)

A bizottság határozata a R. 10. §-ának (2) bekezdésében foglaltak szerint — minthogy annak felülvizsgálatát csak a térítésre igényt tartó fél kérheti — azonnal végrehajtható.

A R. 12. §. (2) bekezdése felsorolja azokat a kártérítési eseteket, amelyeknek érvényesítése a rendeletben meghatározott (R. 14.—18. §) közigazgatási útra tartozik. Ezek között az e. pont alatt szerepel a használatbavételt szenvedőnek az a kártérítési igénye, amely abból származik, hogy „a szolgáltatást a T. rendelkezései alapján nem lehetett volna igénybe venni.”

A T. rendelkezései szerint a használatbavétel a vállalat személyzetére (90. §.) is kiterjed, tehát a használatbavételt szenvedő vállalat köteles a munkaerőt a kir. kincstár rendelkezésére bocsátani.

A T. 90. §-ában foglaltak értelmében a vállalat alkalmazottai kötelezhetők arra, hogy az igénybevétel tartamára eddigi szolgálati vagy munkaviszonyukban megmaradjanak.

A használatbavett vállalatnál visszatartott alkalmazottak jogállása tekintetében a honvédelmi munkakötelezettség szabályozásáról kiadott 1939. évi 9300. M. E. sz. rendelet (R. T. 1939. évi II. köt. 1900. old.) 9. §-ának (1) és (3) bekezdése rendelkezik.

A 9. §. (5) bekezdése akként intézkedik, hogy „az alkalmazottak visszatartásának elrendelését és foganatbavételt a vállalat helyiségeiben kifüggesztett és a visszatartás következtében beálló jogkövetkezmények ismertetését tartalmazó hirdetményvel kell az alkalmazottak tudomására hozni. A visszatartás megszüntetését ugyanilyen módon szintén hirdetményvel kell közölni.”

Magyarosy Ferenc.

X KÖNYVSZEMLE.

X *Benárd Aurél és Karcsay Sándor: A német közszolgálati jog.* Budapest, 1942. Magyar Közigazgatástudományi Intézet 36. sz. kiadványa.

Az idők folyamán egyre nagyobb számban jelentkező közfeladatok ellátására szervezeti egységeket kellett létesíteni és azokat szükséges számú és szakképzettségű, állandó jellegű alkalmazottakkal ellátni. Így alakult ki a hivatásos és főfoglalkozású

közhivatalnok jogállása s így vált fontos kérdéssé a közigazgatás személyi szubsztrátuma.

A német jogalkotás dicsekedhetik a közzolgálati jogviszony egyik első egységes törvényerejű rendezésével. Az 1873-ban megalkotott Reichsbeamtenengesetz rendezte a német tisztviselők közzolgálati jogviszonyait. Ettől a kezdő lépéstől hosszú út vezetett az 1937 január 26-án kiadott „Deutsches Beamtenengesetz” megalkotásához.

A német közzolgálati jog nagyjelentőségű alkotásának, a német tisztviselő törvény és az ezzel kapcsolatos kiegészítő jogszabályok tanulmányozásával foglalkozik az ismertetendő kötet. Benárd Aurél és Karcsay Sándor munkája tulajdonképpen az új német közzolgálati jog fontos kérdéseire vonatkozó öt különálló tanulmányból áll, melyeket alább egyenként ismertetünk.

1. Az első tanulmányt *Karcsay Sándor a német tisztviselő törvény alapelvei* címmel írta. Mivel ez a dolgozat folyóiratunk hasábjain már megjelent,¹ csupán nagy vonásokban kívánjuk az egyes fontosabb részleteket jelezni.

A tanulmány két szempontból veszi vizsgálat alá a német tisztviselő törvényt: a közzolgálati jog egységesítését és rendszerbefoglalását hogyan hajtotta végre, továbbá melyek világnézeti és elvi alapjai.

Az első szempontból a német közzolgálati jog történeti kifejlődésének és kialakulásának tömör világossággal összefoglalt ismertetése után a közvetlen és közvetett birodalmi tisztviselők, valamint a szolgálatadó (Dienstherr) fogalmát elemzi, majd tartalmilag ismerteti a törvényt.

A tanulmány második részében kiemeli a törvény rendelkezéséből azokat, melyek a birodalom alapját képező nemzetiszocialista világnézetből folynak és azokra vezethetők vissza. A dolgozat terjedelmének megfelelő rövid képet fest a német tisztviselőeszmény hanyatlásáról egészen 1933-ig, amikor a nemzetiszocializmus elgondolásai végrehajtásra kerülhettek. Az új német állam két erkölcsi alapelveként a hűség és becsület gondolatának érvényesülését látjuk ebben a jogszabályban is. A különbség, ami az általános munkajog szolgálati viszonya és a tisztviselő törvényben szabályozott jogviszony (öffentliches Dienstverhältnis) erkölcsi tartalma között van, szembevetendő. Érdekes és a XX. századi közzolgálati jog szempontjából is újszerű rendelkezése a törvénynek az, amely a tisztviselő világnézeti hovatartozóságát kötelezően megállapítja. A szerző szerint a törvény erkölcsi megalapozását négy elvi alappillért alkotja: a hivatásos közzolgálat gondolatának elfogadása, a tisztviselői jogviszony különleges jogerkölcsi felfogása, a faji gondolat érvényesülése, végül a tisztviselő politikai és világnézeti életfelfogásának és a tisztviselői jogviszony egymáshoz való viszonyának szabályozása.

2. Ugyancsak *Karcsay Sándor* tollából származik a második tanulmány is: *A német tisztviselők kiválasztása* címmel. A magyar viszonyokra is különösen tanulságos tanulmány nagy érdeklődésre tarthat számot a közigazgatási tisztviselők, valamint azok körében, akik a magyar tisztviselői kar utánpótlásáról hivatottak gondoskodni. Bismarck híres megállapítását, hogy „rossz törvényekkel és jó tisztviselőkkel lehet valahogy kormányozni, de a rossz tisztviselőknél a legjobb törvény sem segít”, talán most a „háborús idők” közepette látjuk a legjobban bebizonyosodni. Országos fontosságú kérdések állnak vagy buknak a jó vagy rossz tisztviselővel. És, hogy miképpen lehet biz-

¹ Közigazgatástudomány, 1941. évfolyam 4. szám. 135—151. old.

tosítani az államnak a maga számára a jó tisztviselőket, azt mindenki megállapíthatja Karesay kitűnő tanulmányából.

Két fontos és alapvető gondolatra világít rá: jó tisztviselőt az állam egyrészt a helyes kiválasztás, másrészt a jól megválasztott emberanyag céltudatos és szakszerű kiképzése által nyerhet.

A tanulmány első része ismerteti a német tisztviselő négy fő státusát. Az *egyszerű szolgálat* (einfacher Dienst) megfelel a mi altiszti státusunknak. A megkívánt előképzettség a népiskola *kielégítő* elvégzése. A *középszolgálat* (mittlerer Dienst) egyenrangúnak tekinthető a magyar kezelői vagy irodai szolgálattal. Ehhez népiskolának *jó* eredménnyel való elvégzése szükséges. A harmadik tisztviselő típus a *magasabb szolgálat* (gehobener Dienst) teljesítők csoportja, amely körülbelül a mi számvevőségi vagy rendőrfelügyelői státusunkhoz hasonló és középiskolai végbizonysítvány a megkívánt képesítő kellék. A negyedik csoport végül a *felső szolgálat* (höherer Dienst), melyre vonatkozólag részletesebb adatokat nem találunk a dolgozatban.

A tanulmány második része a német kiválasztási rendszer szellemét, rendszerét és eljárási módozatait a jogi képezésű közigazgatási tisztviselő kiválasztásán keresztül mutatja be.

A III. birodalom jogalkotásainak főjellembonása — a szerző megállapítása szerint — az, hogy „a német jogintézmények... alapelveiket tekintve, nem rendszertelenül létrejött alkotások, hanem a nemzetiszocialista világnézetnek megfelelő elvi és logikai felépítésű zárt egységet alkotnak.” Ez a megállapítás igazolódik a német tisztviselő kiválasztásának vizsgálatánál is. Mondhatni, hogy az állam már a bölcsőnél kezdi az eljövendő tisztviselő nevelését és alakítását. Az ifjúsági szervezetekben kezdődik el a német emberanyag testi és szellemi képzése, folytatása pedig az egyetemeken történik. A jogi tanulmányok idején azok, akik a közigazgatási pályát választották élethivatásul, kötelesek különösképpen foglalkozni a nemzetiszocialista államjoggal, az alkotmány- és közigazgatási joggal, a pénzügyi joggal és gazdasági joggal. Hat félév hallgatása után két hónapon belül jelentkezhetnek az első államvizsgára, melyet közigazgatási hatóság előtt kell tenni. Itt indulnak neki annak a kitűnően átgondolt és célravezető útnak, melynek eredményeképpen kellően képzett tisztviselőkkel rendelkezhetik a német birodalom. Szinte szükségesnek tartanánk idézni az egész képzési rendszert, melyet a tanulmányból világosan összefoglalva megismertünk, annyira tanulságosnak tartjuk magyar viszonylatban.

A fiatal tisztviselők kikerülve az egyetemről, hét hónapot valamely kis járásbírósnágnál töltenek, hogy az ottani munkán keresztül kapcsolatba kerüljenek a néppel, tehát az emberekkel, akikért az egész közigazgatási gépezet működik. Innen valamely kiképzőhatóság (Ausbildungsbehörde) vezetése alá kerülve, megkezdik 2 év és 5 hónapig tartó „tanulmányútjukat”. Először a kiképzőhatóság székhelyén teljesítenek egy hónapig szolgálatot, majd valamelyik Landrat (= főszolgabíró) mellé kerülnek. A járási szolgálat után a községi közigazgatásnál teljesítenek szolgál-

latot 5 hónapig. Majd egyhavi rendőrhatalósági, háromhavi szakigazgatási szolgálat következik és végül 8 hónapig ismét a kiképzőhatóság székhelyén kapnak beosztást. Mindvégig alapelv, hogy a kezdő tisztviselőt nem munkával kell túlhalmozni, hanem szakutódásának kibővítését kell elősegíteni. Ilyen előkészítő szolgálat után jut a német tisztviselő a szakvizsgához.

Karcsay tanulmánya végén annak a véleményének ad kifejezést, hogy a tisztviselő-kiválasztás német szabályozása más államok hasonló jogalkotásai számára is tanulságos példa lehet.

3. A következő két tanulmány ugyancsak ismeretes olvasóink előtt,² ezért csak rövid általánosságban ismertetjük.

Benárd Aurél: A német köztisztviselők fegyelmi joga c. tanulmányában a büntetőjog és a fegyelmi jog különbségeinek elemzése után a fegyelmi jog anyagi részét tárgyalja. Természetes jellemvonása az anyagi fegyelmi jognak, hogy taxatív felsorolást nem alkalmazhat, mert a hivatali kötelesek megtartását akarja biztosítani. Így a német tisztviselőtörvény egyetlen szakasza (22. §.) alkotja a fegyelmi jog anyagi részét, mely a szolgálati vétség fogalmát határozza meg. A továbbiakban a fegyelmi eljárás lényegesen részletesebb szabályozását ismerteti a fegyelmi rendtartás (Reichsdienststrafordnung vom 26. Januar 1937.) rendszerében. Ennek keretében foglalkozik a fegyelmi rendtartás alkalmazási körével, a fegyelmi büntetésekkel, a büntetések kiszabásának két módjával; az alakszerű fegyelmi eljárással és az alakszerűtlen fegyelmi parancsal. Ismerteti a fegyelmi bíróságok szervezetét, az elsőfokon eljáró fegyelmi kamarát és a másodfokú Birodalmi Fegyelmi Bíróságot, végül az újrafelvétel, az eljárási költségek és a végrehajtás kérdését tárgyalja.

A birodalmi szolgálati fegyelmi rendtartás a német közzolgálat egységesítésének, a német tisztviselő törvény mellett másik nagyfontosságú állomása — állapítja meg befejezésül Benárd — melynek jelentősége abban van, hogy bár elvi jelentőségű újításokat nem hozott, szakított az országonkénti széttagoltság partikularizmusával.

4. *Benárd Aurél* második tanulmánya a *Német hivatali vagyoni felelősséggel* foglalkozik. A kérdés fejlődésének ismertetése mellett a közelmúlt jórészt még ma is hatályban lévő rendelkezéseit találjuk ebben a tanulmányban, az új német jogrend idevonatkozó felfogásának, valamint az irodalom álláspontjának bőséges ismertetése mellett. A hivatali vagyoni felelősség intézménye mellett ismerteti a közigazgatási kártalanítást (Verwaltungsentschädigung) is. A polgári-jogias felfogás a kétoldali jogügylet alapján állott, míg a Harmadik Birodalom államjogi felfogása — mint Benárd megállapítja — konkrét közösségekben gondolkozik. Figyelemre méltó a tanulmány 2. része, melyben a Harmadik Birodalom ezirányú jogi álláspontjának igen érdekesen összefoglalt ismertetése alapján a hivatali vagyoni felelősség új értelmezését mutatja be. „Az állameszmét három nagy közösség hordozza és foglalja magában: a) népközösség; b) a mozgalom, a politikai vezetőközösség és c) a hivatásrendek közössége.” Ez az új német jogi gondolkozásmód határozza meg a hivatali vagyoni felelősség új módját, melyet a szerző komoly elmélyedéssel ismertet.

5. *Benárd Aurél: Szerződéses alkalmazottak a német közigazgatásban* című — sorrendben utolsó — tanulmánya a modern közzolgálati politika egyik főkérdésére világít rá, amikor megállapítja, hogy a modern közigazgatás a tisztviselők számát igyekszik csökkenteni és a szakfeladatok ellátásáról nem tisztviselőkkel, hanem szerződéses közalkalmazottakkal vagy munkásokkal gondoskodik. A kérdés tárgyalásához szükség van annak tisztázására, hogy hol a választóvonal a köztisztviselő és a közalkalmazott között.

² L. Közigazgatástudomány 1942. évi 2. sz. 35—47. old. és 1941. évi 9. sz. 332—432. old.

Végig tekint a legutóbbi idők közigazgatási irodalmának ezirányú felfogásán és ismerteti a weimári korszak idevonatkozó joggyakorlatát. A weimári korszak által is elfogadott általánosabb álláspont az, hogy a tisztviselői jelleg megállapítható minden esetben, ha az alkalmazott közhatalósági jogkört gyakorol akár kifejezetten, akár hallgatólagosan átruházott hatáskörben. A Harmadik Birodalom ezzel szemben arra az álláspontra helyezkedik, hogy közhatalósági jogkört ellátó állásra csak tisztviselőt szabad kinevezni. A weimári kor a tisztviselőkkel szemben a közalkalmazottak kategóriáját állította, az utóbbiak körébe sorolva a magánjogi szerződéssel alkalmazott munkásokat is.

A III. Birodalom csakhamar állást foglalt jogalkotásaiban a szerződéses alkalmazottak kérdésében is. Az átmeneti szabályozásokat követően megalkotta a „közigazgatási és közüzemi munka rendjéről” szóló törvényt.³ A szerző e jogszabály tárgyalását megelőzően tömören összefoglalva ismerteti a német munka rendjéről szóló törvényt, a német munkaalkotmányt, melynek ismerete a fentebb idézett törvény értékelésének előfeltétele. Ennek vezető gondolata az, hogy a munkaadóknak és munkavállalóknak nem egymás ellen, hanem egymás javára kell erejüket kifejteniök. A közalkalmazottakra és munkásokra nem vonatkoznak a törvény szabályai, mert ezek jogviszonyai az előbb említett „közigazgatási és közüzemi munka rendtartásában” nyertek rendezést.

Benárd művének további részében sorra veszi a törvénynek valamennyi lényegesebb intézkedését, így különösebben foglalkozik a közüzemek meghatározásának kérdésével, a közigazgatási szerv, illetve az üzem vezetője mellé tanácsadó szervként rendelt „bizalmi tanácsal” (Vertrauensrat), a központi felügyeleti szervvel: a közszolgálat birodalmi munkabiztosának (Reichstreuhändler für der öffentlicher Dienst) intézményével; foglalkozik a munkatörvény alkotta ú. n. társadalmi becsületbíróóság szerepével, a közalkalmazottak és munkások által a nemzeti munka ellen elkövetett súlyosabb kötelességsértés esetében.

Befejezésül megállapítja a szerző, hogy „a tisztviselők számának csökkentésével a közszolgálatban mutatkozó személyi szükségleteket a közalkalmazottak és munkások vannak hivatva betölteni”. Az új német közigazgatási jog éppen feladatuk közjogi színezetére tekintettel ezek joghelyzetére különös gondot fordít. Ebben a jogszabályban is kifejezésre jut az új német jogalkotások nagyfontosságú elve, mely a közigazgatás és hozzája tartozó szervezeti egységek létjogosultságát csak annyiban ismeri el, amennyiben az illető szerv által betöltött feladat fontossága indokoltá teszi azt, hogy megoldását az állam a maga hatáskörébe vonja.

A kötet végén hasznos függelékként megtaláljuk a német tisztviselő törvény és a birodalmi közszolgálati fegyelmi rendtartás teljes magyar fordítását.

Thoma Zsolt.

³ Gesetz zur Ordnung der Arbeit in öffentlichen Verwaltungen und Betrieben vom 23. 5. 1934.

ÚJDONSÁG!

A szakirodalom eseménye.

**MAGYARY ZOLTÁN:
MAGYAR
KÖZIGAZGATÁS**

A közigazgatás szerepe a XX. század államában,
a magyar közigazgatás szervezete, működése és
jogi rendje

ÁRA:

Budapest, 1942. XV, 675 oldal, 11 melléklet, 8°.

30

A Kir. M. Egyetemi Nyomda kiadása

PENGŐ

MOST JELENT MEG!

Két könyv egyaránt a jogász, a politikus és a nagy
olvasóközönség számára.

Dr. Gajzágó László:

**A NEMZETKÖZI JOG
EREDETE**

1942 XI + 433 nagy-oktáv old.

Dr. Gajzágó László:

**A HÁBORÚ ÉS BÉKE
JOGA**

Második kiadás, 1942. XII + 260 nagy-oktáv old.

BUDAPEST — STEPHANEUM NYOMDA.

A MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET KIADVÁNYAI:

	Ára:
1. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás racionalizálása. 1930.	—
2. Magyary Zoltán: A magyar közigazgatás gazdaságosságának és eredményességének biztosítása. 1931.	—
3a. Hantos Gyula: A magyar közigazgatás területi alapjai. 1931.	—
3b. Hantos Gyula: Administrative boundaries and the rationalisation of the public administration. 1932.	10 P
4. Magyary Zoltán: A magyar közig. rac. programja. 1932.	1 ..
5. Mártonffy Károly: A szabatos törvény. 1932.	4 ..
6. Fluck András: A budapesti közhivatali kézbesítő szolgálat. 1932.	2 ..
7. Kiss István: A magyar tanyai közigazgatás. 1932.	—
8. Martonyi János: A közigazgatási bíraskodás. 1932.	—
9. Julier Ferenc: A vezérkarok szervezete és működése. 1932.	1 ..
10. v. Guothfalvy-Dorner Zoltán: A nemzeti gazdasági tanácsok. 1932.	1 ..
11. Magyary Zoltán: The rationalisation of the Hungarian public administration. 1932.	1 ..
12. Magyary Z. Scientific management in public administration. 1933.	2 ..
13. Kodifikációs törekvések. Vladár Gábor, Magyary Zoltán, Mártonffy Károly és Oszwald István tanulmányai. 1933.	2 ..
14. Göbel József: Anyagbeszerzés. 1933.	2 ..
15. Magyary Zoltán: A Magyar Közigazgatástudományi Intézet. 1934.	4 ..
15a. Magyary Zoltán: The Hungarian Institute of Public Administration. 1934.	1 ..
15b. Magyary Zoltán: L'Institut Hongrois des Sciences Administratives. 1934.	1 ..
16. Szöllősy Zoltán: A közegészségügyi törvények egységes szerkezete. 1935.	4 ..
17. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. 1935.	4 ..
18. Kiss István: Csongrád megyei város közigazgatása. 1935.	—
19. Alsó László: A község-szervezés alapelvei. 1935.	6 ..
20. Mártonffy Károly: A közzolgálat utánpótlása. 2. kiad. 1937.	8 ..
21. Meznerics Iván—Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867—1937. 1937.	8 ..
22. Valló József: Közigazgatási eljárás. 1937.	4 ..
23. Mencer Károly: A francia és az olasz államtanács szervezete és működése. 1937.	3 ..
24. Drágffy Miklós: Az önkormányzat multja és jelene Franciaországban. 1937.	3 ..
25. Magyary Zoltán: Közigazgatási vezérkar. 1938.	1 ..
26. Vecseklőy József—Horváth Kálmán—Mencer Károly: Világvárosok közigazgatása. 1938.	—
27. Magyary Zoltán: Bulletin No 1. of the Hungarian Institute of Public Administration, 1934—1938. 1939.	1 ..
28. Drágffy Miklós: A testületi önkormányzat Franciaországban. 1939.	5 ..
29. Martonyi János: A közigazgatás jogszerűsége a mai államban. 1939.	4 ..
30. Magyary Zoltán—Kiss István: A közigazgatás és az emberek. 1939.	20 ..
31. Ratkovszky Károly: Tanulmányok a nyugdíjkérdéshez. II. 1940.	4 ..
32. Valló József: A service public eszméje a mai francia közigazgatási jogban. 1940.	5 ..
33. A szociális vármegye. 1941.	10 ..
34. Valló József: A hatályos jogszabályok összegyűjtése. 1941.	6 ..
35. Nagy Károly: Gazdasági közigazgatás a német nemzeti szocializmus rendszerében. 1941.	6 ..
36. Benárd Aurél — Karsay Sándor: A német közzolgálati jog. 1942.	6 ..
37. Karay Kálmán: Olasz testületi önkormányzati jog.	12 ..
38. Valló József: Törvénytervezet az általános közigazgatási rendtartásról, indokolással. 1942.	6 ..
39. Vecseklőy József: Elnökválasztás Amerikában. 1942.	2 ..
Magyary Zoltán: Magyar közigazgatás. 1942.	30 ..
— A magyar közigazgatás tükré. 1932.	24 ..
— Közigazgatástudomány. Folyóirat. 1938—.	Evfolyamonként 10 ..